

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Historie
Studijní program: Specializace v pedagogice
Studijní obor: Historie se zaměřením na vzdělávání
Český jazyk se zaměřením na vzdělávání

ČESKÉ ŽENSKÉ SPOLKY V LIBERCI NA PŘELOMU 19. A 20. STOLETÍ

THE CZECH WOMAN SOCIETIES IN LIBEREC AT THE TURN OF THE 19TH AND 20TH CENTURY

Bakalářská práce: 12 – FP – KHI – 031

Autor:

Alena Ježková

Podpis:

.....

Adresa:

Karafiátová 303/7

460 06, Liberec 6

Vedoucí práce: PhDr. Miloslava Melanová

Konzultant: Mgr. Hana Chocholoušková

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
81	0	8	2		3

V Liberci dne: 29. června 2012

Čestné prohlášení

Název práce: České ženské spolky v Liberci na přelomu 19. a 20. století

Jméno a příjmení autora: Alena Ježková

Osobní číslo: P07000535

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorských a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucí bakalářské práce.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložila elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedla jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 25. 6. 2012

.....

Alena Ježková

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucí bakalářské práce PhDr. Miloslavě Melanové, za odborné vedení, ochotné poskytnutí cenných rad a připomínek, dále za soustavnou pozornost, kterou mi věnovala po celou dobu vypracování mé bakalářské práce. Zároveň bych chtěla poděkovat zaměstnancům Státního okresního archivu v Liberci, kteří mi umožnili přístup k archivním materiálům. Dále bych chtěla poděkovat mé rodině, především mé sestře Stanislavě Ježkové, a přátelům za podporu a trpělivost.

Anotace

Bakalářská práce je zaměřena na české ženské spolky v Liberci na přelomu 19. a 20. století. Konkrétně popisuje vznik a činnost ženského spolku *Karolina Světlá*, spolku *Sv. Ludmila*, *Ženského odboru* spolku Sokol a *Dámského spolku českých žen a dívek* v Horním Růžodole. Práce sleduje činnost ženských spolků v prostředí české menšiny, působící v majoritní německé společnosti. Za pomoci analýzy činnosti těchto spolků práce sleduje, zda se v české společnosti v Liberci rozvíjely emancipační snahy žen.

Klíčová slova:

Liberec, ženské spolky, ženské vzdělávání, emancipace, česká veřejná škola

Annotation

The Bachelor's thesis is focused on the Czech women's societies in Liberec in the 19th and 20th century. Specifically, describes the formation and activities of female society *Karolina Světlá*, society of *St. Ludmila*, the *Department of Women's* society of the Sokol and *Ladies League Czech women and girls* in the Horní Růžodol. The work follows the work of women's associations in the Czech minority, the majority working in the German society. By analyzing the activities of these associations thesis determine, whether in Liberec, Czech society in efforts to develop emancipation of women.

Key Words:

Liberec, women societies, women's education, emancipation, czech public school

Annotation

Diese Bachelorarbeit konzentriert sich auf die Frauenvereine an der Wende des 19. und 20. Jahrhunderts in Liberec. Konkret beschreibt sie die Entstehung und die Aktivität der Frauenvereine *Karolina Světlá*, der Vereine *Sv. Ludmila*, der *Frauenabteilung des Vereines Sokol* und des *Frauenvereines der tschechischen Frauen und Mädchen* in Horní Růžodol. Die Arbeit folgt die Aktivität der Frauenverbände in der tschechischen Minderheit, die wirkt in der deutschen Majoritätsgesellschaft. Mit der Hilfe der Analyse der Aktivität dieser Vereinen hätte die Arbeit folgen, ob in der tschechischen Gesellschaft in Liberec sich die Frauenemanzipationsanstrengungen entwickelt haben.

Schlüsselwörter:

Reichenberg, Tschechische Frauen-Vereinigungen, Frauenbildung, Emanzipation, Tschechischen öffentlichen Schule

OBSAH:

ÚVOD	10
1. ROZBOR PRAMENŮ A LITERATURY	11
1.1. PRAMENY	11
1.2. LITERATURA.....	13
2. ŽIVOT ČESKÉ MENŠINY NA LIBERECKU, SPOLKOVÝ ŽIVOT A MUDR. VÁCLAV ŠAMÁNEK	15
3. SPOLKY	22
4. ŽENSKÉ SPOLKY A ŽENSKÉ VZDĚLÁVÁNÍ V ČECHÁCH	26
4.1. ŽENSKÝ SPOLEK KAROLINA SVĚTLÁ.....	35
4.1. SPOLEK SVATÁ LUDMILA	53
4.2. ŽENSKÝ ODBOR SPOLKU SOKOL	54
4.3. DÁMSKÝ SPOLEK ČESKÝCH ŽEN A DÍVEK PŘI ŠKOLE V HORNÍM RŮŽODOLE.....	63
ZÁVĚR	66
5. POUŽITÉ PRAMENY A LITERATURA:	68
5.1. Prameny:	68
5.2. Literatura:	68
5.3. Webové zdroje:	70
6. SEZNAM PŘÍLOH	72
7. PŘÍLOHY	73

Použité zkratky:

ČB – Česká beseda

SOkAL – Státní okresní archiv Liberec

ÚMŠ – Ústřední matice školská

ÚVOD

Tématem této bakalářské práce jsou české ženské spolky v Liberci na přelomu 19. a 20. století. Práce se především zaměřuje na ryze ženský český spolek *Karolina Světlá* a spolek *Svatá Ludmila*. Dále se práce věnuje *Ženskému odboru* spolku Sokol v Liberci a *Dámskému spolku českých žen a dívek* v Horním Růžodole. Spolková činnost Čechů v Liberci již byla zpracována v několika pracích. Tato práce se snaží přinést pohled, v jakém rozsahu se ženy zapojovaly do spolkové činnosti českých spolků v Liberci.

Cílem práce je sledování činnosti ženských spolků v prostředí české menšiny, působící v majoritní německé společnosti. V rámci práce budou sledovány proměny v ženských korporacích, jejich postavení a význam v Liberci na přelomu 19. a 20. století. Tato bakalářská práce by měla vytvořit pohled na postavení českých žen v Liberci.

V souvislosti s daným tématem se práce věnuje i vzniku české veřejné školy v Liberci, se kterou je spojen i vznik českého ženského spolku *Karolina Světlá*.

Na základě analýzy činnosti těchto spolků by práce měla sledovat, zda můžeme hovořit o tom, že v české společnosti v Liberci se rozvíjely emancipační snahy žen.

1. ROZBOR PRAMENŮ A LITERATURY

Práce vychází zejména z pramenů uložených ve Státním okresním archivu Liberec (SOkAL) a to především ve fondu s názvem *Fond Český ženský spolek Karolina Světlá*, ve kterém je uložen nejrozsáhlejší materiál o spolku *Karolina Světlá*. Jediným pramenem ke spolku *Sv. Ludmila* byly stanovy spolku pod názvem *Stanovy spolku „Svatá Ludmila“ pro české služby Boží v Liberci a okolí*. K doplnění informací o problematice ženských spolků, postavení žen v české společnosti v 19. století a o české menšině v Liberci byla použita odborná literatura a literatura o dějinách města Liberce a okolí. Jako pramen nebylo možné použít český denní tisk vycházející v Liberci. České noviny začaly v Liberci vycházet až v roce 1907 (*Ještědský obzor*).

1.1. PRAMENY

Základ práce tvoří prameny uložené ve Státním okresním archivu Liberec především ve fondu s názvem *Fond Český ženský spolek Karolina Světlá*, fond tvoří jednatelské zprávy, pozvánky na dobročinné akce a došlé dopisy spolku *Karolina Světlá*.

Jednatelské zprávy spolku se dochovaly v letech:

- 1895-1896
- 1896-1897
- 1899-1900
- 1902-1903
- 1909-1910
- 1910-1911

Jednatelské zprávy z ostatních let trvání spolku *Karolina Světlá* se nedochovaly. Obsah zápisů v jednatelských zprávách se v zásadě neliší. Jejich obsahem jsou informace o počtu členů spolku, vybrané finanční a hmotné dary a počty obdarovaných dětí české veřejné školy a chudých vdov v Liberci. Jednatelské zprávy doplňuje zpráva *Stručný nástin činnosti spolku „Karolina Světlá“ v Liberci* z roku 1891, která shrnuje činnost spolku za prvních pět let jeho

působení. Dalším důležitým pramenem přinášejícím informace o spolku *Karolina Světlá* byly stanovy tohoto spolku z let 1885 a 1891. Velmi užitečným pramenem pro získání informací o činnosti spolku byly pozvánky na oslavu dvacátého pátého a padesátého výročí trvání spolku. Pozvánky obsahují nástin činnosti spolku v uplynulých letech a doplňují informace o práci spolku v letech, ve kterých se nedochovaly jednatelské zprávy. Tento materiál v kombinaci s jednatelskými zprávami ukazuje komplexně vývoj některých spolkových akcí. Dalším tištěným materiálem byly členské karty, které byly vystavovány činným členkám. Z tohoto materiálu bylo možno získat jména členek spolku *Karolina Světlá*. Důležitým materiálem ve fondu byla kniha s názvem *Obsah všech došlých dopisů spolku „Karolina Světlá“*. Díky došlým dopisům získáváme přehled o přispívajících a zakládajících členech. Z došlých dopisů také získáváme informace o solidárnosti obyvatel Čech, kteří přispívali a posílali dary spolku *Karolina Světlá*. Doplňujícím pramenem ke spolku *Karolina Světlá* byly *Knihy o prospěchu*¹ české školy veřejné v Liberci. Z těchto záznamů máme další informace o dobročinných aktivitách spolku, a to jak o každoročním obdarovávání dětí při Mikuláši, tak i o přispěvcích na knihy pro děti české veřejné školy.

Pro spolek *Sv. Ludmila* se bohužel dochovaly pouze stanovy z roku 1891 – *Stanovy spolku „Svatá Ludmila“ pro české služby Boží v Liberci a okolí*. Díky stanovám máme alespoň přehled o složení výboru a počtu jeho členů.

K doplnění informací o členkách spolku *Karolina Světlá* posloužily materiály uložené SOkAL, jednalo se především o *Evidenci obyvatel města Liberce*. Z těchto materiálů byly doplněny životopisné údaje členek, povolání a bydliště, případně informace o rodinných příslušnících. Přehled doplnily údaje zveřejněné ve *Zprávách České Besedy Liberečtí rodáci v názvech ulic a náměstí města Liberce*.²

¹ Státní okresní archiv v Liberci, *Fond česká obecná škola v Liberci, (matiční a soukromá), 1882 – 1919*.

² *Liberečtí rodáci v názvech ulic a náměstí města Liberce*. Liberec. Česká Beseda. 1993. 5 s. (Zprávy České Besedy, č. 72) a *Liberečtí rodáci v názvu ulic a náměstí města Liberce*. Liberec Česká Beseda. 1993. 7 s. (Zprávy České Besedy, č. 74).

1.2. LITERATURA

Základní literaturou k dějinám města Liberce je práce, kterou uspořádal Roman Karpaš *Kniha o Liberci*³, která poskytla prvotní informace o dějinách Liberce a Horního Růžodolu. Pro seznámení se životem české menšiny v Liberci byly použity práce Miloslavy Melanové *Česká menšina v Liberci před první světovou válkou* a *Česká menšina v německém centru. Změny postavení české menšiny v Liberci v období 1880 – 1907*, které nalezneme ve sbornících Fontes Nissae, 2000/I a Documenta Pragensia, XIX, 2001. Tyto studie poskytují informace o složitém prosazování Čechů v německém centru a jejich uplatnění ve veřejném a spolkovém životě.

Všeobecné informace o fungování spolků a spolkových zákonech práce čerpala z úvodní studie v práci *Pražské spolky: soupis pražských spolků na základě úředních evidencí z let 1895 – 1990*.⁴ Pro seznámení s ženskou emancipací a vzděláváním byly stěžejní práce *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*⁵, *Česká žena v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*⁶ a *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*.⁷ První dvě jmenované práce poskytují informace o změnách postavení žen od 2. poloviny 19. století a možnosti vzdělávání dívek a žen. Poslední jmenovaná práce od Marie Bahenské je především zaměřená na pražské ženské spolky a počátky vzdělávání dívek v Čechách. Se spolkovým životem v Liberci nás seznamuje studie Miloslavy Melanové *Spolkový život v Liberci od počátku 19. století do roku 1914*, která byla uveřejněna ve sborníku Documenta Pragensia, XVIII, 2000.

³ KARPAŠ, Roman a kol.: *Kniha o Liberci*. Liberec: Dialog, 2004. 704 s.

⁴ LAŠTOVKA, M., LAŠTOVKOVÁ, B., RATAJ, T., RATAJOVÁ, J., TŘIKAČ, J.: *Pražské spolky: soupis pražských spolků na základě úředních evidencí z let 1895-1990*. Vyd. 1. Praha: Scriptorium, 1998.

⁵ LENDEROVÁ, M., KOPIČKOVÁ, B., BUREŠOVÁ, J., MAUR, E: *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. 853 s.

⁶ LENDEROVÁ, Milena: *České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*. Praha: JANUA, 1999. 446 s.

⁷ BAHENSKÁ, Marie: *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. 1. vyd. Praha: Libri: SLON, 2005. 175 s.

Ke vzniku české veřejné školy v Liberci poskytuje informace brožura vydaná ke stoletému výročí založení veřejné školy⁸ a příspěvek Jana Šulce *Česká veřejná obecná škola v Liberci* uveřejněný ve sborníku *Padesát let české školy v Liberci: 1881-82 – 1931-32*. Ze stejného sborníku pochází i příspěvek Víta Friče *Ženský spolek „Karolina Světlá“ v Liberci*, ve kterém je shrnuta činnost tohoto spolku do roku 1932 a doplňuje informace získané z pramenů uložených ve Státním okresním archivu Liberec. Hlavní informace o libereckém Sokolu obsahuje práce již výše jmenovaného Víta Friče *Padesát let Sokola v Liberci* a brožura vydaná ke stému výročí založení Tělovýchovné jednoty Lokomotiva v Liberci *100 let první tělovýchovné organizace v Liberci pokračovatelky tělovýchovné jednoty Sokol: 1886 – 1986*.⁹

⁸ *Sto let české školy v Liberci 1881 – 1981*. Liberec, Česká Beseda. 1981. s. 19. (Zprávy České Besedy, č. 34).

⁹ *100 let první české tělovýchovné organizace v Liberci pokračovatelky tělocvičné jednoty Sokol: 1886-1986*. Liberec: TJ Lokomotiva. 55 s.

2. ŽIVOT ČESKÉ MENŠINY NA LIBERECKU, SPOLKOVÝ ŽIVOT A MUDR. VÁCLAV ŠAMÁNEK

Liberec byl po celé dlouhé 19. století německým centrem a Češi zde tvořili národnostní menšinu. I přes to dochází v Liberci k velkým změnám a to převážně ve druhé polovině 19. století, kdy se ke slovu hlásí politický, kulturní i spolkový život libereckých Čechů.

V roce 1850 byl městu přidělen samosprávný status (po Praze jako jedinému městu v Čechách) a liberecký magistrát tak získal pravomoci okresního hejtmanství. Za tímto úspěchem stál v Liberci rozvíjející se textilní průmysl, který zde měl dlouholetou tradici. Spolu s rozrůstajícím se průmyslem se také zvyšoval počet obyvatel v Liberci. Za prací přišlo do Liberce i velké množství Čechů. K vzrůstajícímu počtu obyvatel přispělo i dobudování železniční dráhy, která v roce 1859 spojila Liberec s Pardubicemi¹⁰. Podle prvního sčítání z roku 1857 žilo v Liberci 18 854 obyvatel, bohužel nevíme, jaké procento tvořili Češi. Při dalším sčítání v roce 1880 žilo v Liberci již 28 090 obyvatel, z tohoto počtu se 2 488 obyvatel přihlásilo k české řeči.¹¹ Určování počtu českých obyvatel v tomto období nebylo jednoduché, protože příslušnost k národu se určovala podle tzv. obcovací řeči a ne podle řeči mateřské. Přiznání se k české národnosti nebylo v německém prostředí nic jednoduchého. Češi byli v Liberci vystavováni velkému tlaku ze strany Němců, a to jak v zaměstnání, na úřadech, ve školách, tak i ze stran majitelů domů. I přes tato příkoří, která byla na Čechy páchána, jejich počet pomalu stoupal. Tedy až na léta 1890, kdy počet Čechů klesl na pouhých 1 613 obyvatel a obdobně tomu bylo i při sčítání v roce 1910, kdy se k české národnosti přihlásilo 2 217 lidí.

S narůstajícím počtem českého obyvatelstva se dostávaly do popředí i jejich zájmy, především v oblastech politiky, vzdělávání a společenského života, do kterého patřily především spolky. Počátky sdružování v Liberci souvisí se

¹⁰ Ve stejném roce byla dobudována i železniční trať Liberec – Žitava.

¹¹ MELANOVÁ, Miloslava: *Česká menšina v německém centru. Změny postavení české menšiny v Liberci v období 1880-1907*. In: Documenta Pragensia XIX. díl, Praha 2001, s. 159.

sporem o bohoslužby v českém jazyce. V roce 1844 byl litoměřickou konzistoří do Liberce dosazen Antonín Čapek jako zpovědník pro českou menšinu. O deset let později se také stal kazatelem. První česká mše v Liberci se konala v kostele sv. Kříže 8. prosince 1854. Po odchodu Antonína Čapka (kvůli nemoci), byl do Liberce dosazen německý kaplan H. Frank, který dokonce požadoval zrušení kázání v češtině. Teprve až roku 1861 byl nahrazen českým kaplanem a kazatelem Josefem Bernatem. Po jeho příchodu již probíhaly české mše pravidelně každou druhou neděli v měsíci. Nejenže s příchodem Josefa Bernata se liberečtí Češi dočkali pravidelných mší, ale na jeho popud také vznikl kostelní fond Sv. Ludmily, ze kterého bylo možné platit varhaníka při českých bohoslužbách.¹² Po mši se věřící scházeli v hostinci U Řetězu, kde se četly noviny a byly podávány zprávy do pražských časopisů o životě české menšiny v Liberci. Zde také vznikla myšlenka uspořádat první český ples, který se konal 9. února 1862 na Sřetelnici. Po tomto plese následoval ještě ples ve Vesci. Výtěžek z plesů byl použit na nákup knih, které se staly základem pro českou knihovnu. Tyto společenské aktivity se staly předzvěstí založení nejstaršího a nejvýznamnějšího spolku v Liberci.

Česká beseda vznikla roku 1863 po schválení upravených stanov. První stanovy byly místodržitelstvím vráceny k přepracování. Iniciátory vzniku spolku Česká beseda byli páter Josef Bernat a JUDr. František Srdinek. Hlavním posláním spolku Česká beseda bylo pečovat o vzdělání svých členů a poskytovat jim zábavu. I tento spolek se potýkal s nepochopením Němců v Liberci a již v září roku 1863 přišel spolek o celou třetinu členů. Jednalo se o čtyřicet zaměstnanců železnice, kteří byli ředitelstvím dráhy donuceni ze spolku vystoupit pod pohrůžkou ztráty zaměstnání. I přes tento úbytek členů pokračovala Česká beseda ve své činnosti.

Dalšími českými spolky, které vznikly na konci 60. let 19. století, byl konzumní spolek Včela a podpůrný spolek Dobročín.¹³ Spolek Včela však neměl dlouhého trvání a zanikl již v průběhu sedmdesátých let. Oproti tomu Dobročín

¹² KARPAŠ, Roman a kol.: *Kniha o Liberci*, Liberec 2004, s. 201.

¹³ MELANOVÁ, Miloslava: *Česká menšina v německém centru*, s. 161.

fungoval až do počátku druhé světové války, ale po válce již nebyl obnoven. Posláním tohoto dělnicko-řemeslného spolku bylo podporovat své členy a jejich rodiny v nesnázích a nemoci.

Velmi palčivou se v šedesátých letech 19. století stává otázka české školy v Liberci. Češi v Liberci si uvědomovali, že jedním ze základních kamenů jejich existence jsou hlavně děti a jejich vzdělání v češtině. Pokud bylo dítě umístěno do německé školy, po několika letech si osvojilo němčinu a velmi často také docházelo k příklonu k německé národnosti. Toho si byli vědomi i liberečtí radní a byli zásadně proti vzniku české školy na území Liberce. Již roku 1866 byla podána petice za zřízení české veřejné školy. U zemského sněmu ale se svojí žádostí liberečtí Češi neuspěli. Není se čemu divit, v této době měli na zemském sněmu většinu němečtí poslanci. Nová žádost o zřízení české veřejné školy byla podána roku 1880. Pod žádostí se objevilo 193 podpisů českých rodičů. Stejného roku vznikla v Praze Ústřední matice školská, která byla zaměřená především na podporu českého školství a organizovala celonárodní sbírky na jeho podporu. Sbírký byly využívány na tzv. matiční školy. Tam, kde nebylo možné otevřít školu veřejnou, byly zakládány právě tyto školy. Zpravidla tento systém fungoval, tak, že pokud někde byla matiční škola otevřena, byla záhy povolena i škola veřejná. Obdobné to bylo i v Liberci. Ještě téhož roku vznikla pobočka Ústřední matice školské v Liberci. A o rok později byla otevřena jednotřídní česká soukromá škola. Zájem ze strany českých rodičů byl tak velký, že již brzy přestaly stávající prostory matiční školy¹⁴ stačit a tak byl v roce 1883 zakoupen pozemek pro stavbu nové školní budovy. Vyučování zde bylo slavnostně zahájeno v září roku 1884. Úspěch matiční školy dodal odvahy podat další žádost o otevření české veřejné školy, která měla být financována z městského rozpočtu. I přes veškeré nesnáze (např. deník *Deutsche Volkszeitung* zveřejňoval seznamy rodičů, kteří přihlásili své děti do české školy) byla nakonec škola v září roku 1885 otevřena. Matiční škola i nadále fungovala, ale již pouze pro potřeby dětí z okolí

¹⁴ Do roku 1884 sídlila Česká matiční škola na Vavřincově vrchu v domě č. 363-I. S přibývajícím zájmem o českou školu přestaly stávající prostory stačit a tak byl roku 1883 ÚMŠ zakoupen v ulici Na Svahu dům č. 64-II. a sousední stavební pozemek č. 65-II od Bohumila Schütze.

Liberce. Na podporu nově otevřené české veřejné školy vznikl v Liberci 29. července 1885 první český ženský spolek *Karolina Světlá* na podporu chudých českých dětí. Na založení spolku se spolu s manželi Šulcovými a řídícím učitelem matiční školy Hanušem Klímou podílel i doktor Václav Šamánek.

V nadcházejících letech se situace mezi Čechy a Němci v Liberci začala přiostrhovat. Již roku 1891 došlo k nacionálním projevům ze strany Němců. Během návštěvy císaře Františka Josefa I. v Liberci došlo k nepokojům v ulicích, když bylo Čechům všemožně bráněno uvítat císaře. K dalším nepokojům došlo na konci devadesátých let, roku 1897, po zveřejnění Badeniho jazykových nařízení, která přinesla rozšíření užívání češtiny. Po Badeniho demisi propukly nepokoje i v libereckých ulicích. Rozbouřený dav ničil veškerý český majetek, vytloukl okna u České besedy, české školy, několika českých firem i u domu Václava Šamánka. V devadesátých letech také vznikaly spolky s politickým zaměřením. Roku 1896 to byl spolek Karl Marx založený stoupenci sociální demokracie a roku 1898 sdružení národních sociálů, Politický klub.¹⁵

V prvních letech 20. století dochází ke zlepšení podmínek pro českou menšinu. Svědčí o tom i narůstající počet českých spolků. V roce 1887 bylo v Liberci osm českých spolků, roku 1903 je to již 16 spolků. Před první světovou válkou počet spolků stoupl dokonce na počet 34. Velkým úspěchem pro liberecké Čechy bylo i vydávání prvního českého listu *Ještědský obzor*, který vycházel od roku 1907.¹⁶

Český spolkový život v Liberci nebyl pouze záležitostí mužů, jak by se mohlo zdát. Ženy se zapojovaly do činnosti spolků již od založení spolku Česká beseda v roce 1863 a to především jako návštěvnice spolkových místnostní, kam doprovázely své muže. Větší možnost prosazení získaly ženy na konci sedmdesátých let 19. století ve spolku Dobročín, kde mohly být ženy přijímány jako členky spolku, ale stále se ještě jednalo pouze o pasivní členství. Podobně tomu bylo i u spolku Mírúmil, kde byly ženy „vyjmuty z možnosti volit a být

¹⁵ MELANOVÁ, Miloslava: *Česká menšina v Liberci před první světovou válkou*. In: *Fontes Nissae*, 2000/I, s. 97.

¹⁶ MELANOVÁ, Miloslava: *Česká menšina v německém centru*. s. 170.

voleny“.¹⁷ Změna v postavení žen nastává v osmdesátých letech, kdy se členkou spolku Česká beseda stala první žena. Byla jí A. Píčová, která byla zapsána mezi členy České besedy 23. listopadu 1884.¹⁸ V následujících letech bylo přijato do spolku dalších pět žen. Po roce 1889 již neexistuje žádný záznam o vstupu dalších žen do spolku ČB. Průkopníkem mezi ryze ženskými spolky byl spolek *Karolina Světlá*, který vznikl v roce 1885, kdy byla v Liberci založena česká veřejná škola. V devadesátých letech fungoval v Liberci spolek Omladina. Spolek byl založen v roce 1892 a jeho činnost byla ukončena v roce 1894. V tomto spolku měly ženy stejné postavení jako muži. Od počátku existence spolku byl ve stanovách uveden termín členka a ženy nejenže mohly volit členy výboru, ale mohly být také samy zvoleny.¹⁹

Jednu z nejvýznamnějších osobností představuje již výše zmiňovaný doktor Václav Šamánek, který se zasadil o společenský a politický život české menšiny v Liberci. Byl předsedou nejvýznamnějšího libereckého spolku, České besedy, a na vzniku řady dalších spolků se podílel. Václav Šamánek se narodil 23. října 1846 v Miloticích u Kyjova na moravském Slovácku. Školu začal navštěvovat v Miloticích a poté přestoupil roku 1854 do hlavní školy v Kyjově. V této škole probíhalo veškeré vyučování v německém jazyce, a podle Josefa Heptnera tuto školu Václav Šamánek nerad navštěvoval. O čtyři roky později nastoupil na německé gymnázium ve Vídeňském Novém Městě, kde studoval se svým starším bratrem Františkem. Roku 1866 se nechal zapsat na lékařskou fakultu vídeňské univerzity, ale již následujícího roku přestoupil na josefínskou vojenskou akademii, kde dále pokračoval ve studiu medicíny. Na této škole promoval roku 1872 na doktora veškerého lékařství. Svou první službu nastoupil v posádkové nemocnici na Karlově náměstí v Praze. Do Liberce byl přeložen v listopadu roku 1873 k 29. mysliveckému praporu. Zde poznal doktor Šamánek Johannu Neradtovou, dceru člena městské rady Franze Neradta. Johanna nebo také Hana pocházela podle Josefa Heptnera z poněmčelé rodiny a česky se jako

¹⁷ KAŠPAROVÁ Anna: *Všední život českých spolků v německém prostředí do roku 1914*. Liberec, 2009. s. 26.

¹⁸ Tamtéž, s. 27.

¹⁹ Tamtéž, s. 27.

malá naučila v Kutné Hoře. Dr. Šamánek se s Hanou Neradtovou oženil 6. února 1875. Vztahy s rodinou Neradtovou se změnily roku 1880, kdy se Václav Šamánek přihlásil k české obcovací řeči. Franz Neradt dokonce dceru vydědil, protože manželka neodvrátila od jeho práce pro českou menšinu.²⁰ V roce 1881 se Václav Šamánek rozhodl opustit vojenský stav a začal působit v Liberci jako praktický lékař. Zde poskytoval ošetření nejen Čechům, ale byl také vyhledáván libereckými Němci.

Roku 1893 byl Václav Šamánek zvolen ve volebním okrese Nového Města pražského poslancem do říšské rady. Roku 1898 se již nenechal znovu zvolit, rozešel se názorově s radikálním křídlem, a ponechal si pouze zemský mandát do sněmu království Českého za volební okres Turnov – Mnichovo Hradiště – Bělá pod Bezdězem. Věnoval se hlavně práci ve prospěch menšin, pracoval na jejich hospodářském a politickém růstu a zvelebení jejich škol.²¹

Již od počátků svého pobytu se Václav Šamánek věnoval veřejné činnosti pro českou libereckou menšinu. Velmi záslužná byla jeho činnost ve spolku Česká beseda, kde od roku 1883 působil ve výboru spolku a roku 1885 byl zvolen starostou. V tomto spolku působil až do své smrti v roce 1916. Pro Českou besedu zakoupil roku 1884 dům ze svých peněz a poskytl tak nejen prostory pro činnost Besedy, ale také dalším libereckým spolkům, které zde získaly útočiště. Do roku 1900 předsedal jedenácti českým spolkům v Liberci. Mimo jiné podporoval zřízení spolku českých vysloužilců a to nejen z důvodů hospodářských, ale především národních. Byl také od roku 1900 činným členem Klubu českých turistů.

Václav Šamánek věnoval mnoho péče a práce českému menšinovému školství, protože si byl vědom toho, že škola je základem zachování národnosti, jak jednotlivce, tak i národa. Roku 1885 se podílel na otevření veřejné české školy se čtyřmi třídami. S přičiněním Václava Šamánka vznikaly české školy i mimo Liberec. Zřízeny byly v Hodkovicích, Nábzí u Železného Brodu, Petrašvicích u Hodkovic, Popelnici, v Rašovce u Proseče.

²⁰ HEPTNER, Josef: *MUDr. Václav Šamánek*. 1. vyd. Liberec: Česká beseda, 1989. s. 20.

²¹ Tamtéž, s. 7.

Dr. Václav Šamánek společně se svou ženou Johannou podporovali českou menšinu v Liberci po celý svůj život. Johanna Šamánková²² byla dlouhá léta předsedkyní českého dobročinného spolku *Karolina Světlá* a členkou mnoha dalších spolků. V jejich práci pokračovaly i jejich děti. Manželům Šamánkovým se narodilo devět dětí, bohužel jen pět z nich se dožilo dospělého věku. Nejstarší syn Václav Šamánek mladší (9. 11. 1875 – 28. 12. 1916) vystudoval stejně jako jeho otec medicínu v Praze a od roku 1908 až do své smrti působil v Liberci. V prosinci 1916 spáchal sebevraždu (otrávil se) ze strachu před ohluchnutím.²³ Druhý syn Jan (1876 – 1881) zemřel v pěti letech. Syn Rudolf (24. 11. 1879 – 15. 4. 1941) vystudoval doktorát ve Švýcarsku, po studiích se vrátil do Čech a pracoval v Synthézii v Praze. Další syn František (1881 – 1889) zemřel v osmi letech na záškrť. První dcera manželů Šamánkových, Marta (1883 – 1887), zemřela stejně jako její bratr František na záškrť. Markéta Šamánková (6. 9. 1889 – 1970) vystudovala střední zdravotnickou školu Vesna v Brně a poté působila jako vedoucí na dívčím pensionátu Vesny v Českých Budějovicích²⁴ Poté, co se roku 1915 provdala za Kurta von Sandena, profesora techniky na německé technice v Brně, se s ním přestěhovala do Karlsruhe, kde v roce 1970 zemřela. Dcera Hana Šamánková (5. 8. 1887 – 21. 12. 1906) zemřela v Brně (na zanedbaný zánět slepého střeva, který nebyl včas operován). Nejmladší syn Jaroslav (5. 12. 1889 – 2. 2. 1977) vystudoval konzervatoř a pražskou techniku. Měl převzít cihelnu a statek v Doubí u Liberce, místo toho se věnoval zemědělství. Nejmladší dcera Milena (1893 – 1903) zemřela v deseti letech na tyfus.

Václav Šamánek zemřel 9. května 1916. Jeho osobnost nám stále připomíná busta v dnešní Šamánkově ulici.

²² Johanna Šamánková se narodila 12. srpna 1848 a zemřela 15. září 1912.

²³ *Tragédie rodiny dra. Šamánka*. Národní listy. 1916-12-29, roč. 56, čís. 359. s. 2.

²⁴ Jihočeská Vesna – byla založena Dámským spolkem Ludmila v roce 1903. Jednalo se o České dívčí lyceum a dívčí penzionát pro ubytování studujících dívek - SLAVNÉ VILY. *Stavby Českých Budějovic: České dívčí lyceum, pensionát Jihočeská Vesna a Ženská škola průmyslová* [online]. [cit. 2012-06-17].

3. SPOLKY

Spolky představují jednu z forem veřejného života moderní občanské společnosti. Spolčovací právo patří k základním ústavním a demokratickým právům člověka.²⁵ Spolky navazovaly na starší spolkové formy, ale přinášely sebou nové myšlenky. Lidé si uvědomovali důležitost vzdělávání a spolky přinášely možnost rozvoje lidského poznání a také povědomí o jeho prospěchu. Ve velké míře souviselo spolkovnictví s rozvojem měšťanské společnosti. A také v neposlední míře byla spolčovací a shromažďovací svoboda chápána jako jedna ze záruk účasti občanů na politickém životě.²⁶

Pro osvícenství byly typické učené společnosti a také tajné společnosti. První učená společnost v Čechách vznikla v Olomouci již v roce 1747 pod názvem Societas incognitorum. Další společností založenou v 70. letech 18. století byla pražská soukromá Učená společnost, předchůdkyně Královské české společnosti nauk.²⁷

Velmi důležité pro rozvoj spolkové legislativy byly tajné společnosti. Mezi ně patřili Rosekruciáni, Svobodní zednáři a Ilumináti. Právě tajné společnosti přiměly absolutistický habsburský stát, aby se započal zabývat spolkovým životem. V tajných společnostech se ukrýval skrytý nepřítel pro vládu, proto docházelo k jejich potlačování. Spolková legislativa se rozvíjela nejen díky tajným společnostem, ale také kvůli zvyšujícímu se zájmu o další typy spolčování.

Již roku 1754 bylo vydáno nařízení policejním podkomisařům ve Vídni sledovat tajné a podezřelé schůzky. V roce 1764 byla vydána zásada, že bez povolení panovníka nemohl být založen žádný spolek. V 90. letech 18. století došlo k celé řadě omezení tajných společností. V první řadě za tato omezení mohla obava ze šíření myšlenek Francouzské revoluce. Po státních úřednicích

²⁵ LAŠTOVKA, M., LAŠTOVKOVÁ, B., RATAJ, T., RATAJOVÁ, J., TŘIKAČ, J.: Úvodní studie. In: *Pražské spolky: soupis pražských spolků na základě úředních evidencí z let 1895-1990.*, s. 7.

²⁶ MALÝ, Karel: *České právo v minulosti*. Praha, 1995. s. 239.

²⁷ LAŠTOVKA, M. a kol.: Úvodní studie. In: *Pražské spolky*. s. 9.

byla požadována povinná přísaha, která jim zakazovala členství v jakémkoliv tajném spolku. Tato přísaha platila až do roku 1848.²⁸

V Rakousku ale také docházelo k podpoře spolků. A to především v oblastech, kde byla zřejmá jejich důležitost, tedy v průmyslu, zemědělství, umění, vědě, osvětě a také charitě. Již roku 1816 došlo k vydání instrukcí pro zakládání ženských dobročinných a prospěšných spolků.²⁹

Ve 40. letech 19. století vypracovala dvorská kancelář návrh na svobodné zakládání spolků, ten však nebyl nikdy realizován. První spolkový zákon byl vydán 5. ledna 1843 a to formou Dekretu dvorské kanceláře. Podle tohoto zákona mohlo dojít k založení spolku až po získání souhlasu státních úřadů. Zákon byl v roce 1844 doplněn normou (Dekret dvorské kanceláře z 26. září 1844) regulující vznik spořitelén.³⁰

Cestu k zakotvení spolčovací svobody otevřel u nás až revoluční rok 1848. a již první Pillersdorfova (oktrojovaná) ústava z 24. dubna 1848 slibovala v § 22 občanům právo vytvářet spolky.³¹ V této ústavě bylo také, díky požadavkům liberální opozici, prosazeno právo shromažďovací a petiční. Během událostí let 1848-1849 se začal objevovat požadavek svobodného spolčování. Tento požadavek se odrážel v návrhu říšské ústavy vypracované Kroměřížským sněmem i v tzv. Stadionově ústavě z roku 1849, která však nikdy nevstoupila v platnost.³² Změna nastala po poražení revoluce, kdy byly v prosinci 1848 zakázány všechny dělnické a demokratické spolky. Ale již následujícího roku, 17. března 1849, byl vydán císařským patentem prozatímní spolkový zákon. Tento zákon povoloval vznik nepochitických spolků nevýrobní povahy bez povolení úřadů. Při vzniku spolku platila pouze ohlašovací povinnost. Spolky měly povinnost ohlášení výboru a předložení stanov čtrnáct dní před zahájením činnosti představenému obce a okresního úřadu. Ohlašovací povinnost byla také vyměřena politickým

²⁸ LAŠTOVKA, M. a kol.: Úvodní studie. In: *Pražské spolky*. s. 9.

²⁹ Tamtéž. s. 9.

³⁰ Tamtéž, s. 10.

³¹ MALÝ, Karel: *České právo v minulosti*, s. 240.

³² BAHENSKÁ, Marie: *Počátky emancipace žen v Čechách. Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha 2005. s. 34.

spolkům. Politické spolky ale nesměly mít protistátní charakter a zasahovat do oblasti zákonodárné a výkonné moci.³³ Současně však byl také zaveden policejní dozor nad spolky.

S nastupujícím bachovským absolutismem došlo ke zhoršení situace ve spolkovém životě. Zakázány byly především studentské spolky. K naprostému zakázání politických spolků došlo po vydání Silvestrovských patentů 31. prosince 1851. Tyto patenty, nařízení č. 246 ř. z., přímo rušily spolčovací právo a zaváděly policejní dozor nad spolky. Zakázány byly veškeré politické spolky jako výraz omezení jakéhokoliv politického života v Rakousku. Další vývoj spolkového života nastal až vydáním nového zákona v roce 1852. Spolkový patent z roku 1852 se stal základem spolkového života.³⁴

Prozatímní zákon z roku 1849 nahradil nový spolkový zákon z 26. listopadu 1852. Byla obnovena trojstupňová povolovací praxe, spolky povoloval nejprve císař, ministerstvo vnitra a nakonec zemský úřad (v Čechách místodržitelství). Avšak v situaci týkající se politických spolků a spolků zasahujících do výkonné a zákonodárné moci se nic nezměnilo, stále nemohly vznikat. V souvislosti s posílenou pozicí katolické církve nabyly zvláštního postavení katolické náboženské spolky a bratrstva. Tyto spolky byly vyjmuty ze spolkového zákona a jejich působení bylo předáno do pravomoci diecézního biskupa.³⁵

Po pádu neabsolutistického režimu došlo ke změně přístupu úřadů ke spolkům. 15. listopadu 1867 vešel v platnost nový spolkový zákon č. 134/1867 ř. z., O právu spolčovacím. Byl to jeden z nejdůležitějších spolčovacích zákonů, který platil pouze v Předlitavsku a skládal se ze tří částí, O spolcích vůbec, O spolcích politických a Ustanovení trestní a závěrečná. Spolkový zákon č. 134/1867 ř. z. povoloval vytváření spolků a rozlišoval mezi spolky politickými a nepolitickými. Za spolky politické byly označeny ty, které svou činností zasahovaly do oblasti zákonodárství a veřejné správy. Pokud se rakouské úřady ke

³³ LAŠTOVKA, M. a kol.: Úvodní studie. In: *Pražské spolky*. s. 11.

³⁴ MALÝ, Karel: *České právo v minulosti*, s. 240.

³⁵ LAŠTOVKA, M. a kol.: Úvodní studie. In: *Pražské spolky*. s. 12.

vzniku spolku nevyjádřily, mohl začít svou činnost, protože se mělo za to, že jeho vznik byl úřady „vzat na vědomí“. Úřady však mohly kdykoliv činnost spolků zakázat, pokud se jim zdála nebezpečná.³⁶ Rozhodování o vzniku spolku patřilo do kompetence zemského místodržitelství, konkrétní dohled náležel okresním hejtmanům či policejním ředitelstvím. Těmto úřadům musely spolky hlásit jména členů výboru, oznamovat konání spolkových schůzí, na které měly policejní úřady právo vysílat své zástupce, aby dohlížely nad jejich průběhem a mohli v případě potřeby schůze rozpouštět. Zvláště přísná ustanovení platila o spolcích politických. Jejich členy nemohli být cizinci, ženy a „nedospělí“. Každý nový člen politického spolku musel být ohlášen policii do tří dnů od vstupu do spolku a každoročně musel být předkládán seznam všech členů.³⁷

Spolkový zákon se stal součástí prosincové ústavy a některá z jeho ustanovení platila i po rozpadu monarchie v roce 1918. První československá republika ho převzala a v novelizované podobě platil i během okupace a po skončení druhé světové války až do roku 1951.³⁸

³⁶ MALÝ, Karel: *České právo v minulosti*, s. 240.

³⁷ Tamtéž, s. 241.

³⁸ LAŠTOVKA, M. a kol.: Úvodní studie. In: *Pražské spolky*. s. 12.

4. ŽENSKÉ SPOLKY A ŽENSKÉ VZDĚLÁVÁNÍ V ČECHÁCH

Ženské spolky se staly v českém prostředí naprostým fenoménem především ve 2. polovině 19. století. Již v roce 1875 působilo v Čechách podle Ženského kalendáře vydaného F. A. Urbánkem 55 ženských spolků.³⁹ Motivem ke sdružování žen byla od konce 18. století charita, do které se zpočátku zapojovaly především šlechtičny. Podílely se na zakládání špitálů a chudobinců, podporovaly školy i chudá náboženská bratrstva.

Možnost pro své uplatnění našly šlechtičny v podobě dvou ženských zednářských lóží, které vznikly v Praze podle francouzského adopčního systému. Jedné z nich, šlechtické, předsedala hraběnka Walburga Lažanská, manželka Prokopa I., člena zednářské lóže „Pravda a Sjednocenost“. S hraběnkou Lažanskou spolupracovala hraběnka Marie Brigitta Canal de Malabaila, která se pokusila založit ženskou zednářskou lóži v Brně. Druhá lóže, občanská, byla založena z iniciativy manželek tří pražských kupců. Zednářky převzaly péči o sirotky v ústavu svatého Jana Křtitele, založeného členy mužských zednářských lóží, pořádaly osvětové a humanitní akce ale také zábavy a plesy.⁴⁰

Zřejmě prvním nejstarším spolkem filantropického typu byla jakási „Jednota ku podporování ženské umělosti“, podle Josefa Jungmanna založená roku 1813 s cílem zprostředkovat práci chudým ženám. Bohužel více informací o tomto spolku nevíme.⁴¹

Roku 1816 byly vydány instrukce pro zakládání ženských dobročinných a prospěšných spolků. Před tímto rokem mohly být ženy mimořádnými členkami v některých spolcích, musel je však přivést a zaručit se za ně některý z mužských členů. S rozvojem české žurnalistiky v 60. letech 19. století se objevuje možnost pro šíření myšlenek ženského hnutí a spolkových akcí. V 60. letech 19. století to je především ženský časopis *Lada* a od roku 1872 začaly vycházet *Ženské listy* a v roce 1888 byl poprvé vydán *Kalendář paní a dívek českých*, který vycházel

³⁹ HORSKÁ, Pavla: *Naše prababičky feministky*. Praha: Lidové noviny, 1999. s. 15.

⁴⁰ LENDEROVÁ, M., KOPIČKOVÁ, B., BUREŠOVÁ, J., MAUR, E.: *Domov a svět*. In: *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. s. 330.

⁴¹ Tamtéž, s. 330.

pravidelně jednou ročně a informoval nejen o dění v pražských ženských spolcích, ale také o činnosti českých ženských spolků mimo Prahu.

Ženské spolky mohly do 50. let 19. století fungovat pouze jako volná sdružení bez výboru a především bez stanov určující vymezení činnosti spolku a jeho povinnosti. A tak samotnému vzniku spolků v 19. století předcházely společenské návštěvy v měšťanských domácnostech. Tyto návštěvy měly jasně určená pravidla i okruh návštěvníků, ale i pevnou náplň činností a náměty hovorů. Obvyklým druhem schůzek spojených s pohoštěním byly tzv. dýchánky, které měly blízko k literárním a hudebním salónům. Významný především hudebně zaměřený salón provozoval ve svém domě Ferdinand Náprstek. Tato společenská setkání přispívala ke vzájemným kontaktům stejně nebo podobně smýšlejících hostů, přinášela nové podněty a v 60. letech 19. století, po vydání spolkového zákona v roce 1867, se mnohé z nich přeměnily v opravdové spolky.⁴² I přes to, že vznikaly jako ženské spolky, neobešly se tyto spolky bez podpory mužů a to jak v případě záštity činnosti spolků před úřady, nebo se dokonce muži stávali zakladateli ženských spolků. Jedním z takových spolků byl Americký klub dam, který zaštitil Vojta Náprstek.

Prvenství v zakládání spolků má nepochybně Praha. Rozšíření spolkové činnosti žen je spojeno v menších městech až se 70. lety 19. století. V rámci spolků byly často organizovány různé přednášky nebo kurzy. Ve spolcích často sehrály důležitou roli zejména příbuzné veřejně známých a také finančně zajištěných mužů. Mezi zakladatelky, předsedkyně a činné členky patřily např. Marie Riegrová-Palacká, Sofie Podlipská, Karolina Světlá, Božena Němcová, Bohuslava Rajská, Anna Hlavsová, Honorata Zapová, hraběnka Kristina Schönbornová a další. Netrvalo ale dlouho a do spolkových aktivit se začaly zapojovat dívky a ženy ze středně majetných měšťanských a úřednických rodin. Členství v dobročinných a později vzdělávacích spolcích se postupně začalo

⁴² BAHENSKÁ, Marie: *Spolupráce, nebo rivalita? Vztahy mezi ženskými spolky a jejich představitelkami ve 40. a 70. letech 19. století*. In: *Reflexe a sebereflexe ženy v české národní elitě 2. poloviny 19. století*. s. 31.

stávat prestižní záležitostí a patřilo k nepsaným povinnostem žen a dívek ze středních vrstev.⁴³

Uvědomělou vlastenkou byla bezpochyby Bohuslava Rajská, která již roku 1839 založila Společnost dívek českých s cílem „odchovati“ zbědovanému národu svému vlastenecky smýšlející matky a učitelky.⁴⁴ Společnost dívek českých byla orientována na vzestup vzdělanosti žen, její členky se pokoušely překládat německé a francouzské knihy a vrcholem jejich činnosti se mělo stát vydání naučného slovníku, tohoto cíle však nikdy nebylo dosaženo.

Osobnost Bohuslavy Rajské byla v českém ženském hnutí první poloviny 19. století svým způsobem výjimečná. Svůj osobní život zcela podřizovala své práci a povinnostem, vychovatelským či vlasteneckým. Byla blízkou přítelkyní Boženy Němcové a patřila k prvním organizátorkám dívčího vzdělávání. Jejím cílem bylo založit vlastní českou dívčí školu, absolvovala proto učitelský kurs a roku 1843 otevřela soukromý dívčí ústav ve Vodičkově ulici v Praze. Ústav zřejmě prosperoval, v březnu 1844 ho navštěvovalo 15 žaček, snad i proto jej chtěl Karel Slavoj Amerling spojit se svou Budčí, s tím však Rajská nikdy nesouhlasila. S Amerlingem pouze spolupracovala a po tři roky (1842-1845) v jeho Budči vyučovala. Veřejná činnost Bohuslavy Rajské končí roku 1845, kdy se provdala za Františka Ladislava Čelakovského a odešla s ním do Vratislavi, kde se plně věnovala domácnosti a jeho čtyřem dětem z předchozího manželství. Její dívčí ústav převzala a snažila se jej vést v duchu zakladatelky Eleonora Jonáková.⁴⁵

V okruhu kolem Karla Slavojeho Amerlinga, spisovatele, pedagoga a zakladatele Budče, vznikly v poslední čtvrtině roku 1848 další dva ženské spolky, Spolek Slovanek a Spolek Dennice. Sestry Slovanské čili Spolek Slovanek, byl založen v září roku 1848. Duší spolku byla Honorata Zapová podporovaná Johanou Fričovou a Svatavou Amerlingovou. Cílem spolku bylo

⁴³ BAHENSKÁ, Marie: *Spolupráce, nebo rivalita? Vztahy mezi ženskými spolky a jejich představitelkami ve 40. a 70. letech 19. století*. s. 31.

⁴⁴ LENDEROVÁ, M. a kol.: *Domov a svět*. In: *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. s. 330.

⁴⁵ BAHENSKÁ, Marie: *Počátky emancipace žen v Čechách*. s. 13.

založení dívčí školy s ryze národním vyučováním, k tomu však do roku 1851, kdy spolek ukončil svou činnost, nedošlo. Svatava Amerlingová založila svou vlastní dívčí školu a spolek pod názvem „Výbor dam pro ženské vychování“.⁴⁶

Stejně jako u Spolku Slovanek se stala vůdčí osobností cizinka, Chorvatka, Josefa Kunowičová-Kubínová. Spolek vznikl na základě panslovanských a demokratických idejí a rozešel se již v dubnu 1849, zřejmě pro nedostatek finančních prostředků a jednotících myšlenek. Více o spolku Dennice nevíme. Stejně jako spolek Slovanek si spolek Dennice předsevzal založení dívčí školy pro chudé pražské dívky a stejně jako Slovanky neuspěl.⁴⁷

Se jménem Karla Slavoje Amerlinga jsou také spojeny počátky pražského Spolku paní svaté Anny. Spolek vznikl roku 1866 a jako svůj původní cíl si spolek předsevzal pořádání vzdělávacích kurzů pro pražské měšťanky v prostorách Průmyslové jednoty. Cílem přednášek a kurzů byla pouhá osvěta. Přednášející hovořili o intelektuální a mravní výchově, ženské práci, rodině, dramatickém umění apod. Roku 1871 se zaměření Spolku paní svaté Anny změnilo. Amerling zřídil azyl pro choromyslné v pražské Kateřinské ulici. Tento počín vzbudil velký zájem veřejnosti, a poté co manželé Amerlingovi dali podnět ke koupi Šternberského paláce na Hradčanech v hodnotě 120 000 zlatých, započala sbírka mezi šlechticemi a manželkami nobilitovaných průmyslníků. Azyl nesl jméno „Ernestin“ na počest hraběnky Ernestiny Desfours-Walderode, která věnovala nejvíce finančních prostředků, 20 000 zlatých, a pečoval o sedmdesát mentálně postižených. Členové spolku byli výhradně z nejvlivnějších kruhů, v čele byl sám císař František Josef II. s deseti arcikněžny, dále kardinál Friedrich Schwarzenberg a další osobnosti. Mezi členky spolku patřily dámy z aristokratických rodin a i několik neurozených žen, mezi nimi i vdova po zakladateli Svatava Amerlingová. Předsedkyní byla kněžna Ernestina Auerspergová.⁴⁸

⁴⁶ LENDEROVÁ, M. a kol.: *Domov a svět*. In: *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. s. 330.

⁴⁷ Tamtéž, s. 331.

⁴⁸ Tamtéž, s. 331.

Významnou pozici mezi českými spolky v Praze si v 60. letech 19. století získaly Spolek sv. Ludmily, Americký klub dam a Tělocvičný spolek paní a dívek. Prvně jmenovaný, Spolek sv. Ludmily, vznikl v roce 1851 a až do první poloviny 60. let 19. století byl jediným ženským spolkem v Čechách. Jeho činnost je spojena se jménem Marie Riegrové-Palacké, která se podle Karoliny Světlé stala spolku „vším, duší, vůlí, skutkem“.⁴⁹

Cílem Spolku sv. Ludmily byla podpora chudých vdov a vyučování chudých děvčat pletení a šití. Roku 1865 se stala jednatelkou spolku Marie Riegrová-Palacká a podařila se jí zásadní přeměna spolku v moderní organizaci vyhovující dobovým potřebám. Cílem spolku se nyní stala snaha poskytnout chudým dívkám možnost práce a výdělků. Za spolupráce otce a manžela se jí podařilo vydat nové stanovy a pevně bylo určeno řízení spolku. Jeho rektorem byl vždy pražský arcibiskup. Marie Riegrová-Palacká usilovala o to, aby co nejdříve po schválení stanov došlo ke zřízení školy pro chudé dívky. Již v lednu 1865 přijala valná hromada spolku usnesení o vzniku ženské průmyslové školy a podmínkách, které musí zájemkyně o studium splňovat. Do této školy byly přijímány pouze dívky z nejchudších vrstev, které ještě navíc byly pilné, svědomité a mravné. Škola zahájila výuku 8. května 1865 podle předem vypracovaného plánu pod vedením ředitelky Gabriely Vaňourkové a zaměřovala se na výuku výhradně odborných předmětů (např. šití, malování na sklo).

Poměry ve Spolku sv. Ludmily se výrazně změnily po odchodu Marie Riegrové-Palacké na počátku sedmdesátých let 19. století. Spolek se od dívčího vzdělávání vrátil zpět k dobročinné činnosti a význam školy postupně upadal. Starší členky kolem hraběnky Kristiny Schönbornové považovaly za vhodnější využívat všechny finanční prostředky spolku jen k dobročinným účelům. Z celé průmyslové školy se udržel jen šicí odbor a i ten zanikl roku 1885.⁵⁰

Americký klub dam byl založen z iniciativy Vojty Náprstka a Karoliny Světlé. Spolek zahájil svou oficiální činnost projevem Karoliny Světlé 15. ledna 1865 v Náprstkově knihovně. Americký klub dam nebyl spolek v pravém slova

⁴⁹ BAHENSKÁ, Marie: *Počátky emancipace žen v Čechách*. s. 60.

⁵⁰ Tamtéž, s. 67.

smyslu, ale spíše volným sdružením žen se společným cílem, vyplnit volný čas vzděláváním a dobročinnou prací.⁵¹

Vojta Náprstek, sběratel, mecenáš, zastánce ženských práv a propagátor technických novinek, se již během svého pobytu v USA rozhodl, že po svém návratu do Čech vynaloží veškeré své úsilí na založení průmyslového muzea, ženského sirotčince a spolku dam. Byl si dobře vědom, že bez veřejné podpory těchto svých cílů nedosáhne, a proto již od roku 1862 pořádal přednášky a výstavy a zpřístupnil svou bohatě zásobovanou knihovnu. Náprstkův salon a knihovna se postupně staly centrem pražské vlastenecké inteligence. U Halánků se scházeli vědci, umělci i politici. K pravidelným návštěvníkům patřili František Palacký, František Ladislav Rieger, Jan Evangelista Purkyně, Julius Zeyer a další.⁵² Na přelomu let 1862 a 1863 pořádal Vojta Náprstek sérii přednášek. V prvních přednáškách mluvil o přístrojích, které se používají v zahraničních domácnostech a pomáhají ušetřit práci, peníze a čas. Přednášky vzbudily velký zájem nejen u veřejnosti, ale také o každé z nich informovaly Národní listy a Hlas.

V lednu 1865 vyzval Vojta Náprstek Karolinu Světlou, aby do domu jeho matky pozvala ženy, které měly zájem o další vzdělání. Tím byla vlastně započata činnost Amerického klubu dam. Na rozdíl od jiných spolků se neplatily žádné příspěvky, neexistovaly funkce předsedy, sekretáře nebo pokladníka. Spolek Amerických dam bylo v podstatě volné sdružení, které mělo své stanovy, ale tyto stanovy nebyly schváleny místodržitelstvím. Protektorem byl až do své smrti Vojta Náprstek. Spolek dodržoval určité zásady. Všechny pořádané přednášky v Náprstkově domě byly určeny výhradně ženám, muži byli tolerováni jedině v roli přednášejících. To platilo i pro samotného Náprstka, jedinou výjimkou byl Jan Evangelista Purkyně, který shovívavost žen vůči své přítomnosti připisoval vysokému věku (v době založení klubu mu bylo 78 let).⁵³ Nepsaný zákon platil i pro přijímání nových členek. Členkou spolku se mohla stát dívka starší 16 let a pouze na doporučení jiné členky. Tím se do jisté míry z Amerického klubu dam

⁵¹ BAHENSKÁ, Marie: *Počátky emancipace žen v Čechách*. s. 82.

⁵² Tamtéž, s. 77.

⁵³ Tamtéž, s. 82.

stala elitní záležitost, nedostupná pro ženy z nižších tříd. Členkami spolku se staly snad všechny dospělé a dospívající příslušnice významných českých rodin, manželky a dcery českých politiků, spisovatelů, novinářů a intelektuálů. Americký klub dam zaměřoval svoji činnost na návštěvy chudobinců, nemocnic a pořádání sbírek pro plánovaný sirotčinec. V průběhu let 1871 – 1884 se jim podařilo shromáždit sumu 30 000 zlatých, dar byl v roce 1885 předán radě města Prahy a určen pro dívky v sirotčinci arcikněžny Gisely.⁵⁴

Americký klub dam měl zajistit českým ženám a dívkám vědomosti a sebevědomí, aby se v případě potřeby dokázaly samy o sebe postarat. Ke vzdělání sloužilo studium v Náprstkově knihovně, jazykové kurzy, hodiny hudby i tělocviku, odborné přednášky, exkurze a výlety. Podle stanov klubu bylo jeho účelem vzdělávání členek, rozšiřování jejich vědomostí dobročinnost, péče o mládež, oslava památky vynikajících žen. Prostředkem k dosažení těchto cílů se staly přednášky, výstavy, výlety, sbírky pro chudé a podpora ústavů pro opuštěnou mládež. Aktivita Amerického klubu dam se staly inspirací pro další spolky, zrodily se v něm plány na založení Ženského výrobního spolku, spolku a kuchařské školy Domácnost a dívčího gymnázia Minerva.

Nesmíme také zapomínat na možnost dívek a žen stát se členkami tělovýchovných jednot, především Sokola. S postupujícím 19. stoletím se začíná rozvíjet ženský tělocvik. Jedním z důvodů proč se mladé dívky začínají věnovat tělesnému cvičení, byl i ten, že zdravý vzhled a správné držení těla zvyšovaly šanci vdát se a právě tělocvik byl přirozeným způsobem jak toho dosáhnout. Cvičení však nebylo dopřáno všem ženám. Aktivní pohyb provozovaly hlavně mladé a neprovdané slečny z lepších rodin.⁵⁵

První tělocvičné ústavy v českých zemích začaly vznikat v Praze. Největší roli, v ženském cvičení sehrála Tělovýchovná jednota Sokol, která se v Praze zformovala v roce 1862. V Liberci došlo k tomuto počínu až o dvacet čtyři let později, v roce 1886. Z myšlenek Sokola vzešla nejen myšlenka na vlastní cvičení

⁵⁴ BAHENSKÁ, Marie: *Počátky emancipace žen v Čechách*. s. 92.

⁵⁵ SWIERCZEKOVÁ, Lucie: „*Chceme u žen něžnost ducha, něžnost v zjevu, ale chceme u nich viděti také silného ducha a zdravé silné tělo*“ aneb *Žena-sportovkyně po roce 1850 do vzniku Československa*. In: *Reflexe a sebereflexe ženy v české národní elitě 2. poloviny 19. století*, s. 244.

žen a dívek, ale tělocvik měl také formovat novou ženu-vlastenku, cvičící pro blaho své i českého národa.⁵⁶ Již několik měsíců po založení tělovýchovné jednoty Sokol přišel Jindřich Fügner s nápadem, aby vzniklo cvičení i pro dívky. Vždyť v německém tělocvičném spolku již děvčata cvičila, a tak jeho český „rival“ nechtěl zaostávat.⁵⁷

I přes veškeré nesnáze, které provázely prosazení tělocviku paní, a dívek se v červnu 1863 podařilo s cvičením začít. Cvičení však mělo omezení, cvičit mohly pouze dívky do patnácti let. Starší ženy mohly pouze v Sokolu vypomáhat. Zásadním problémem, které provázelo tyto snahy, byl nedostatek cvičitelek. V Sokolu do té doby předcvičovali pouze muži. A tak již v lednu 1866 pod dozorem bratra Fügnera příprava sedmi budoucích cvičitelek.

Na rozdíl od libereckých žen, kterým bylo povoleno založit ženský odbor Sokola až 1. září 1896, se pražské cvičenky dočkaly mnohem dříve. Tělocvičný spolek paní a dívek pražských byl založen 29. září 1869, kdy získal úřední povolení od českého místodržitelství a kdy pro svá cvičení dostal k dispozici sokolské prostory. Prvními členkami se staly dcery z pražských vlasteneckých rodin v čele s Renátou Fügnerovou, Andělou Hanušovou, Emilií Macháčkovou. Mezi spoluzakladatelkami najdeme Kateřinu Fügnerovou, Sofii Podlipskou i Karolinu Světlou.⁵⁸

V 70. letech 19. století se začala osobně angažovat v ženském hnutí Karolina Světlá. Roku 1871 zakládá Ženský výrobní spolek český a při něm spolkovou školu zaměřenou na výuku praktických předmětů, která byla dosažitelná i pro dívky z chudých rodin. Již v domě U Halánků vzešla myšlenka na zřízení školy, která by navazovala na průmyslovou školu založenou Marií Riegrovou-Palackou a Spolkem sv. Ludmily. Tato myšlenka našla odezvu právě u Karoliny Světlé, ta získala další spolupracovníky a zajistila pomoc advokáta

⁵⁶ SWIERCZEKOVÁ, Lucie: *Reflexe a sebereflexe ženy v české národní elitě 2. poloviny 19. století*. s. 244.

⁵⁷ Tamtéž, s. 244.

⁵⁸ Tamtéž, s. 245.

Tomáše Černého při tvorbě stanov. Stanovy spolku byly potvrzeny 5. července 1871 a o týden později schváleny valnou hromadou.⁵⁹

Cílem spolku bylo zlepšení možností dívčího vzdělávání, pomoc při hledání zaměstnání, rozšířit ženskou výrobu a odbyt jejich prací, a otevřít obchodnicko-průmyslovou školu. Škola Ženského výrobního spolku měla směřovat k tzv. průmyslovému vychování. Škola vznikla za účelem „podati dospívajícím dívkám za levnou náhradu a v čase poměrně krátkém vědomosti v oboru obchodu a průmyslu, směřujícímu, ku samostatné výživě“⁶⁰ S velkým úspěchem se také setkalo pořádání ošetrovatelských kursů pro ženy a dívky a to i přesto, že poplatek za kurs činil 1zlatý.

Po odchodu zakládajících členek na počátku 20. století začal Ženský výrobní spolek český postupně ztrácet na významu. V důsledku rozšíření možností dívčího vzdělávání jeho vliv klesal a v posledních letech své existence se spíše snažil udržovat památku Elišky Krásnohorské.⁶¹

Na přelomu 80. a 90. let 19. století dospělo ženské hnutí v otázce dívčího vzdělávání ke svému cíli. Již od poloviny 80. let 19. století přemýšlela Eliška Krásnohorská nad možností založení dívčí střední školy. I přes nesouhlas Karoliny Světlé k založení přípravné třídy (raději zůstala věrná původnímu poslání obchodnicko-průmyslové školy) dosáhla Eliška Krásnohorská svého cíle a za pomoci advokáta Bárty (manžela starostky Ženského výrobního spolku Emílie Bártové), který dívčí gymnázium spravoval a financoval, založila spolek Minerva. Stanovy byly potvrzeny 16. července 1890.⁶² Ženské spolupracovnice si Eliška Krásnohorská přivedla ze Ženského výrobního spolku českého, byly to zejména Dora Hanušová a Vilma Sokolová.

Gymnázium Minerva bylo otevřeno v září 1890, do prvního ročníku se zapsalo 51 žákyň. První maturitu v roce 1895 na Akademickém gymnáziu⁶³ skládalo 18 studentek a maturitní zkoušku úspěšně složilo 16 studentek. Přístup na

⁵⁹ BAHENSKÁ, Marie: *Počátky emancipace žen v Čechách*. s. 105.

⁶⁰ Tamtéž, s. 109.

⁶¹ Tamtéž, s. 122.

⁶² Tamtéž, s. 130.

⁶³ Gymnázium Minerva nemělo tzv. právo veřejnosti, tedy právo na maturitní zkoušky.

univerzitu získaly dívky od roku 1896 jako hospitantky, což znamenalo, že přednášky mohly navštěvovat pouze se souhlasem vyučujícího. Svého cíle dosáhla Minerva roku 1901, kdy maturitní vysvědčení obsahovalo klauzuli opravňující studentky k návštěvě univerzity.

V pozdějších letech, zejména v posledním desetiletí 19. století, se ženské hnutí už výrazněji diferencovalo, objevovaly se nové požadavky, nejčastěji související s přístupem k vyššímu vzdělání a později také s bojem za politickou rovnoprávnost.

4.1. ŽENSKÝ SPOLEK KAROLINA SVĚTLÁ

Český ženský spolek *Karolina Světlá* byl v Liberci založen k podpoře chudých dětí místních českých škol a opatrovny.⁶⁴ Jméno a protektorství spolku propůjčila spisovatelka Karolína Světlá, která často pobývala v nedalekém rodišti svého manžela ve Světlé pod Ještědem. Protektorkou spolku zůstala až do konce svého života. Na založení spolku se podíleli manželé Šulcovi, MUDr. Václav Šamánek a řídící učitel matiční školy Hanuš Klíma. Spolek *Karolina Světlá* vznikl 29. července 1885, kdy se konala první ustavující schůze, které se zúčastnilo 15 dam. Na schůzi byly přečteny a schváleny stanovy, ve kterých je jasně určen úkol, který si spolek předsevzal za svůj. Předsedkyněmi spolku byly od jeho vzniku Marie Kneprová, M. Reichartová, Anna Barková, M. Radiševská, Anna Mettalová, Johanna (Jana) Šamánková, Josefa Zeliská, J. Krejčová a Jana Nastoupilová.

Spolek „*Karolinek*“ (jak byl spolek *Karolina Světlá* někdy označován) obdarovával děti oblečením, školními pomůckami. Při vánočních nadílkách byly chudé děti obdarovávány jídlem a sladkostmi, členky spolku připravovaly dětem školou povinným obědy. Spolek každoročně pořádal řadu slavností a večírků. Touto činností nejenže získával příspěvky pro spolek, ale také se zasloužil o společenský život české menšiny v Liberci.

⁶⁴ Stanovy českého spolku ženského „*Karolina Světlá*“ v Liberci. Liberec: Nákladem spolku, 1891. s. 1.

První předsedkyní spolku byla Marie Kneprová, manželka truhláře, jednatelkou Emílie Klímová, manželka řídícího učitele matiční školy Hanuše Klímy, účetní M. Reichertová, pokladní Marie Šulcová, manželka továrníka. Již dva měsíce po svém založení o sv. Václavu uspořádal spolek *Karolina Světlá* „zahradní koncert“ s bazarem v místnostech hostince Zum Fedlschlossel (Polní zámek).⁶⁵ Díky své pili dokázal spolek nashromáždit dostatek finančních prostředků, aby již na Vánoce roku 1885 mohl uspořádat první vánoční nadílku pro chudé děti české veřejné školy v Liberci⁶⁶. Děti byly obdarovány dle potřeby oděvem, prádlem a obuví, výjimkou nebyly ani čítanky, sešity a knížky.⁶⁷ Pro děti matiční opatrovny vystrojily členky spolku vánoční stromek. Tyto vánoční nadílky se staly tradicí a spolek každoročně obdarovával o sv. Mikuláši chudé české žactvo. I po zřízení „měšťanské školy pro chlapce a dívky“⁶⁸ rozšířil spolek podílkovou činnost i na potřebné žactvo těchto škol a podle svých možností přispíval šatstvem, prádlem a obuví. Roční vydání spolku na vánoční nadílky činilo kolem 18000 Kč⁶⁹, za padesát let svého působení vydal spolek *Karolina Světlá* více než půl milionu Kč. Prostředky pro svoji činnost opatroval spolek ze členských příspěvků, darů a odkazů. Spolek pořádal divadelní představení, čajové večírky a prosebnými listy se obracel k zámožnějším českým lidem a peněžním ústavům o příspěvky. Členy a podporovateli spolku *Karolina Světlá* byli protektorka Karolína Světlá, spisovatelka Eliška Krásnohorská, MUDr. Václav Šamánek, JUDr. Jan Podlipský, sídelní kanovník vyšehradský B. M. Kulda, Městský úřad na Královských Vinohradech v Praze, někteří krajané z Ruska a další.

⁶⁵ SOKAL, Fond Český ženský spolek Karolina Světlá, *Zpráva k padesátiletému výročí spolku Karolina Světlá*.

⁶⁶ Česká veřejná škola byla v Liberci založena v září 1885.

⁶⁷ SOKAL, Fond česká obecná škola v Liberci, (matiční a soukromá), 1882 – 1919, *Knihy o prospěchu*.

⁶⁸ SOKAL, Fond Český ženský spolek Karolina Světlá, *Zpráva k padesátiletému výročí spolku Karolina Světlá*.

⁶⁹ Tamtéž

Mezi další záslužnou činnost spolku patřila podpora chudých českých vdov a sirotek v Liberci stálými měsíčními příspěvky. Na tuto podporu vydal spolek za celou dobu svého působení, tedy od roku 1885 až do roku 1938, nemalé finanční prostředky. A to i v době, kdy již byla v roce 1920 v Liberci zřízena Okresní péče o mládež. Spolek také organizoval slavnosti ke Dni matek⁷⁰ a jeho členky také vypomáhaly v poradně pro matky a kojence. V době první světové války a po ní vařily členky spolku pro hladovějící školní mládež v budově mateční školy polévky, kakao a jiné pochutiny.

Členkami spolku byly jak české ženy ze střední vrstvy, tak i ženy z vyšší vrstvy, a to manželky významných libereckých Čechů. Předsedkyněmi spolku za celou dobu jeho působení byly Marie Kneprová, M. Radišovská, Anna Bárková, Anna Mettalová, Johanna Šamánková, Josefa Zeliská, J. Krejčová, Jana Nastoupilová a Žofie Vaňurová. Jednatelkami spolku Emílie Klímová, Anna Kůncová, Anna Buchalová, Anna Drahorádová, E. Rentzová, Zdeňka Bartáková (provdaná Matoušová), Růžena Čílová, Z. Illová a Kv. Fendrychová. Čestnými členkami za mnohaletou úspěšnou práci pro spolek *Karolina Světlá* se staly Růžena Čílová, Josefa Zeliská, Jana Nastoupilová a Zdena Matoušová.

Nejdůležitějším dokumentem pro fungování spolku byly stanovy. Spolek mohl započít svoji činnost až po schválení stanov, proto se vypracované stanovy odesílaly na místodržitelství. Málokdy se českým spolkům v Liberci podařilo vypracovat stanovy, tak aby byly přijaty na poprvé. Většinou musely být stanovy přepracovány a znovu poslány na místodržitelství ke schválení. Stanovy spolku sloužily jako základní dokument a vymezovaly činnost spolku, práva a povinnosti členů a členství ve spolku. Podle stanov z roku 1885 a i pozdějších stanov z roku 1891⁷¹ si spolek *Karolina Světlá* určoval za cíl podporu chudé mládeže místních českých škol a opatroven, a podporu chudých nebo opuštěných českých dětí vůbec. O velikosti podpory rozhodoval spolkový výbor na valných hromadách. Podpora spolku spočívala v opatrování šatstva, obuvi a prádla pro potřebné děti.

⁷⁰ Jediným pramenem k pořádání slavnosti ke dni matek je pozvánka na tuto slavnost z 12. září 1929. Podle dostupných materiálů spolek tyto slavnosti pořádal pravidelně každý rok.

⁷¹ Stanovy spolku *Karolina Světlá* byly schváleny a poprvé vydány 10. června 1885 a znovu vydány v roce 1891.

Dále spolek obdarovával děti učebními potřebami a pomůckami, zajišťoval pro děti pohoštění na slavnostech a vycházkách. A také poskytoval jakékoli podpory chudým českým dětem.⁷² Jmenní spolku se skládalo ze zápisného, členských příspěvků, veřejných a soukromých sbírek a také z darů a mimořádných příjmů spolku ze zábav, akademií, divadelních představení apod.

Členové spolku byli čestní, zakládající, činní a přispívající. Čestné členy jmenovala valná hromada na návrh výboru, jednalo se o osoby zasloužilé o činnost a cíl spolku. Zakládající člen musel složit částku 20 zlatých, zakládajícími členy se stali např. Obecní zastupitelstvo Hradce Králové nebo Městský úřad na Královských Vinohradech. Za činného člena byla považována „každá paní a dívka“, starší patnácti let, která přispívala pravidelně každý rok nejméně 1 zlatý. Podle tohoto článku stanov bylo jasné řečeno, že se jednalo o pouze ryze ženský spolek. Povinností činných členů bylo vystupovat ve prospěch spolku a zasloužit se o jeho prospěch. Přispívajícím členem se mohl stát každý, kdo přispíval nejméně 50 krejcarů ročně. Veškerí členové (stanovy neužívají termín členka, přestože se jednalo o ryze ženský spolek) měli právo zúčastnit se valných hromad pořádaných jednou ročně, většinou v září, a spolkových porad. Pouze členové činní a ženské zakládající členky mohli činit návrhy, hlasovat, volit a být zvoleni. Každý člen byl povinen dbát na stanovy, řády a ustanovení valné hromady nebo výboru. Členem spolku přestal být ten, kdo oznámil výboru, že ze spolku vystupuje. Členství ve spolku bylo také ukončeno tomu, kdo po dva roky nezaplatil členské příspěvky nebo tomu, který byl ze spolku vyloučen. Výbor mohl ze spolku vyloučit každého člena, který se neřídil stanovami, spolkovými řády nebo činil spolku ostudu. Samotnému vyloučení předcházelo napomenutí. Vyloučený člen se mohl do osmi dnů odvolat a obrátit se na smírčí soud.⁷³

Veškeré záležitosti spolku řešila valná hromada (nejvyšší výkonný orgán spolku) a výbor k tomu zvolený. Spolek *Karolina Světlá* pořádal jednou ročně, v září, valnou hromadu, která volila výbor. Na valné hromadě byly sepisovány

⁷² Stanovy českého spolku ženského „*Karolina Světlá*“ v Liberci. s. 1.

⁷³ Tamtéž, s. 1.

jednatelské zprávy, ve kterých spolek rekapituloval svoji činnost za poslední rok. Během valné hromady byly voleny předsedkyně, devět členek výboru, tři náhradnice a dvě přehlížitelky účtu, při rovnosti hlasů rozhodovala předsedkyně spolku o výsledku hlasování. Pokud bylo nutné nebo pětina všech členů žádala, bylo možné svolat ještě mimořádnou valnou hromadu. Valné hromadě připadalo právo rušit spolek a také měnit stanovy pokud, toho bylo zapotřebí. Při tomto kroku musely být přítomny minimálně tři čtvrtiny členů a dvě třetiny těchto přítomných mohli rozhodnout o zrušení spolku. Výbor sám si zvolil místopředsedkyni, jednatelku, pokladní a účetní. Významným právem valné hromady byla volba protektorky spolku. Tou se mohla stát některá vznešená dáma podporující a významně se zasazující o účel spolku a náleželo jí při všech schůzích místo čestného předsednictví. Protektorkou tohoto spolku byla od počátku jeho vzniku Karolína Světlá, jejíž jméno spolek převzal za své jméno.⁷⁴

Spolek podle stanov přestával trvat⁷⁵ ve chvíli, kdy se na tom valná hromada usnesla, anebo když spolek nemá více, než deset činných členů. Poté přechází spolkové jmění spolku Česká beseda v Liberci s podmínkou, že pokud by vznikl v Liberci spolek se stejným účelem jako spolek *Karolina Světlá*, musí mu být Českou besedou spolkové jmění předáno.

Velmi obdivuhodnou činností spolku byla agitace v českých rodinách o důležitosti vzdělání v mateřském, tedy českém jazyce. Členky spolku o prázdninách navštěvovaly české rodiny a přesvědčovaly rodiče, aby posílaly své děti do české školy. Především v prvním desetiletí od založení české veřejné školy byl nápor Němců na školu a existenci českých lidí v Liberci tak velký, že nebýt „všestranné podpory mravní a hmotné by bez pomoci jen těžko odolali“.⁷⁶ Čeští rodiče, kteří měli děti v české veřejné škole, byli napadáni libereckými Němci, vypovídání z bytů, propouštění z práce a služeb, čeští prodejci byli vyháněni

⁷⁴ Stanovy českého spolku ženského „*Karolina Světlá*“ v Liberci. s. 1.

⁷⁵ Přesná datum ukončení činnosti spolku neznáme. Poslední zprávy o činnosti spolku *Karolina Světlá* jsou ještě z 6. listopadu 1937, kdy spolek pořádal v Národním domě v Liberci Přátelský večírek.

⁷⁶ SOKAL, Fond: Český ženský spolek *Karolina Světlá*, *Zpráva k padesátiletému výročí spolku Karolina Světlá*.

z tržiště, jejich obchody a dílny byly hlídány, aby je „mírní Němci“ nenavštěvovali. Veřejně byli Němci vyzýváni, aby od Čechů nic nekupovali, nedávali jim práci. Nelze se ani divit, že takovéto protičeské podněcování způsobilo, že v prvních pěti letech počet žáků české školy veřejné nepatrně klesl. Z tohoto důvodu zažádala německá radnice zemskou školní radu, aby zredukovala školu ze čtyřtřídní na trojtřídní.⁷⁷ To však nenechalo klidné liberecké Čechy a donutilo je ke zvýšené obranné činnosti. Nejen, že se jim podařilo zachovat počet tříd v české škole, ale dokonce musel být počet tříd v roce 1905 zvýšen o další třídu. Na této záslužné práci měl významný podíl i spolek *Karolina Světlá*.⁷⁸

V 90. letech 19. století se spojily všechny české spolky v Liberci, aby opatrovaly peněžité prostředky na nákup školních knih a jiných školních prostředků, aby je mohli všichni žáci dostávat zdarma. K tomu účelu byla každé léto pořádána velká zahradní slavnost zvaná Česká pouť. Při všech těchto slavnostech členky spolku *Karolina Světlá* provozovaly kavárnu, cukrárnu, prodávaly uzenářské zboží a z těchto podniků vždy odváděly velký finanční zisk k dobrému účelu. Takto spolek „*Karolinek*“ vypomáhal i na zahradních slavnostech jiných libereckých českých spolků, např. Tělovýchovné jednoty Sokol.

Podle zprávy z 20. listopadu 1891 o nástinu činnosti spolku *Karolina Světlá*, kterou zapsala jednatelka Anna Kůncová, měl již spolek po šesti letech svého působení 316 členů z toho 36 členů zakládajících, 200 činných a 110 přispívajících členů. Během tohoto roku se výbor spolku sešel ke dvanácti poradám, při kterých vyřizoval četné záležitosti spolku⁷⁹. Dne 4. října 1891 se konala řádná valná hromada, na které byly zvoleny hodnostářky spolku a výbor pro následující rok. Předsedkyní spolku v tomto roce byla zvolena Anna Mettalová, místopředsedkyní Kateřina Háková, jednatelkou Anna Kůncová,

⁷⁷ SOKAL, Fond: Český ženský spolek *Karolina Světlá*, *Zpráva k padesátiletému výročí spolku Karolina Světlá*.

⁷⁸ Tamtéž

⁷⁹ SOKAL, Fond: Český ženský spolek *Karolina Světlá*, *Stručný nástin činnosti spolku Karolina Světlá v Liberci z roku 1891*.

účetní Anna Suchá a pokladní Marie Šulcová (manželka libereckého továrníka). Do výboru byly zvoleny paní Antošová, Luštická, Matiasková, Fuksová a paní Antošová z Růžodolu. Náhradnicemi paní Štěpánová a Louková, přehlížitelkami účtů paní Langrová a Končinská. Spolek *Karolina Světlá* během roku 1891 obdaroval více než tři sta libereckých českých dětí obuví a šatstvem. Po dobu šesti měsíců zajišťovaly ženy ze spolku teplé a výživné obědy pro sto čtyřicet dětí školou povinných. Velmi záslužnou činností spolku, a to nejen v tomto roce, bylo zaopatření veškerého českého žactva školními věcmi a potřebami k různým činnostem. Mimo zaopatřování školních dětí se spolek podílel na poskytování měsíční podpory čtyřem českým vdovám v Liberci. Jako každý rok obdaroval v roce 1890 spolek při Mikulášské slavnosti osmdesát potřebných dětí vánočkami, ovocem a jinými zákusky. Velkou událostí české veřejnosti v Liberci bylo pořádání hudební akademie a divadelního představení „Kajetán Tyl“, který pořádal spolek *Karolina Světlá* ve spolupráci s odborem divadelních ochotníků spolku Česká beseda v březnu roku 1890.⁸⁰

Další informace o spolku získáváme až z jednatelské zprávy za rok 1895 – 1896⁸¹. Podle této zprávy došlo na minulé valné hromadě pořádané 21. října 1895 k nepřístojnostem, které vyvolala skupinka českých dam. Valná hromada byla zahájena paní předsedkyní za nepřítomnosti zástupce vládního komisaře. Již na počátku valné hromady vniklo do sálu několik českých dam, které začaly schůzi rušit nemístnými výkřiky a všemožným hlukem. Johanně Šamánkové, předsedkyni spolku *Karolina Světlá*, nezbylo nic jiného, než valnou hromadu ukončit. Další valná hromada byla svolána na 4. listopadu 1895 do místnosti české průmyslové školy pokračovací a tentokrát již za přítomnosti zástupce vládního komisaře.⁸² I tentokrát se však dámy vnutily na schůzi bez pozvání a oprávnění se valné hromady zúčastnit vůbec. Chovaly se opět „velmi neslušným způsobem“

⁸⁰ SOKAL, Fond: Český ženský spolek Karolina Světlá, *Stručný nástin činnosti spolku Karolina Světlá*.

⁸¹ SOKAL, Fond: Český ženský spolek Karolina Světlá. *Jednatelská zpráva 1895 – 1896*.

⁸² Z jednatelské zprávy bohužel není patrné, o jaké dámy se jednalo a co bylo příčinou sporu. Více informací nepřináší ani *Presidiální spisy* uložené v SOKA Liberec, ve kterých by se dopis měl nalézat.

a pokoušely se o opětovné zrušení valné hromady, když se jim toto nepodařilo, i přes neustálé provokování a narušování, opustily po napomenutí paní předsedkyně a zástupce vládního komisaře schůzi. Jejich počínání dále pokračovalo stížnostmi na libereckém magistrátu na špatné vedení spolkových knih. Magistrát tyto knihy přezkoumal a nezjistil v nich žádné chyby. Posledním pokusem protestujících dam bylo zaslání dopisu na magistrát. Podle jednatelské zprávy z roku 1895 – 1896 byla kopie dopisu doručena i spolku *Karolina Světlá*, ale bohužel o výsledku tohoto sporu, a ani o jeho důvodu však nejsou v materiálech o spolku žádné informace. Jednatelská zpráva pak již pokračuje v poklidném duchu a přináší informace o činnosti spolku za uplynulý rok. Jako každý rok pořádal spolek *Karolina Světlá* vánoční slavnost, při které bylo rozděleno mezi chudé školní děti sto párů obuvi, padesát pět celých obleků pro chlapce, pět tuctů rukavic, osm tuctů punčoch a 375 metrů látky na šaty pro dívky. Jako každoročně spolek daroval na podporu českých chudých vdov a sirotek v Liberci částkou 49 zl. 50 kr. (také neopomněl přispět částkou 148 zl. 39 kr. na školní potřeby a 7 zl. 53 kr. věnoval spolek na ruční práce pro dívky). V zimním období, v tomto roce pouhé tři měsíce, vařily liberecké dámy z výboru školním dětem obědy, za které bylo vydáno 110 zl. 91 kr.⁸³

Dne 16. února 1896 byl pořádán pány Helebrantem a Procházkou na počest spolkového výboru koncert a kostýmní věneček. Večírek se velmi vydařil a přinesl do spolkového jmění 165 zl. 51 kr. O měsíc později, 15. března 1896, byl pořádán koncert, ze kterého příjem na podporu dětí činil 33 zl. 27 kr. Z vlastní iniciativy pořádal 13. září 1896 spolek *Karolina Světlá* přátelský večírek za ochotného účinkování „několika libereckých vlastenců“, tímto večírkem bylo spolkové jmění navýšeno o 15 zl. 6 kr.

Roku 1895 se poprvé stala předsedkyní spolku Johanna Šamánková (později uváděná jako Jana Šamánková), manželka MUDr. Václava Šamánka, předsedy České besedy a spoluzakladatele Tělovýchovné jednoty Sokol v Liberci. Předsedkyní spolku zůstala Johanna Šamánková po celých osm let, tedy až do roku 1903. Další významnou ženou, která od roku 1895 působila ve spolku jako

⁸³ SOkAL, Fond: Český ženský spolek *Karolina Světlá*. *Jednatelská zpráva 1895 – 1896*.

jednatelka, byla Marie Burianová, matka Vlasty Buriana a choť Antonína Buriana, krejčovského mistra, herce, pokladníka a jednatele Sokola v Liberci a především horlivého vlastence. Marie Burianová byla ve spolku *Karolina Světlá* až do 5. května 1901, kdy rodina Burianova opustila Liberec a přestěhovala se do Prahy.⁸⁴

Následující valná hromada se konala 28. září 1897 v horní místnosti České besedy.⁸⁵ Během spolkového roku 1896 – 1897 podělily členky spolku na vánoční slavnosti 240 dětí školy české, devadesáti děvčatům byly darovány šaty (dále bylo rozdáno osmdesát dva párů obuvi, čtyřicet kabátů, třicet párů kalhot, pět tuctů rukavic, osm tuctů punčoch a dvanáct rukávnicků). Děti z liberecké opatrovny byly o vánoční nadílce poděleny vánočkami, jablky, ořechy a cukrovím. A několik málo věcí bylo darováno i dětem české matiční školy v Liberci. Dále byly rozdány knihy a sešity pro děti školy veřejné, na které vydání činilo 71 zl. 10 kr. a za potřeby k ručním pracím pro dívky bylo vydáno 1 zl. 87 kr.⁸⁶ Ani v tomto roce nezapomněl spolek na podporu tří chudých vdov a dvou sirotek v Liberci, kterým podpora za tento rok činila 72 zl. K získání prostředků na svou činnost pořádal spolek *Karolina Světlá* dne 13. září 1896 „na počest všech Mařenek“ koncert, 6. února 1897 ples a několik dalších dobročinných večírků, ze kterých výtěžek činil 160 zl. 38 kr. Další prostředky spolek získal ze soukromého večírku České besedy, od odboru Severočeské jednoty a odboru matice školské v Liberci, Kuřáckého klubu v Růžodole a 50 zl. od kroužku mládežníků v Liberci.⁸⁷

Pro následující léta se nedochoval dostatek pramenů, aby mohla být podrobněji zdokumentována činnost spolku *Karolina Světlá*. Během těchto let se spolek zúčastnil oslavy stříbrné svatby Dr. Šamánka a jeho manželky, která se konala 5. února 1900. Johanna Šamánková darovala spolku k této příležitosti „spořitelní knížku“ s 600 korunami.⁸⁸ V následujících letech pořádal spolek

⁸⁴ *Liberečtí rodáci v názvech ulic a náměstí města Liberce*, Liberec, Česká Beseda. 1993, s. 3. (Zprávy České Besedy, č. 72).

⁸⁵ SOkAL, Fond: Český ženský spolek Karolina Světlá. *Jednatelská zpráva 1896 – 1897*.

⁸⁶ Tamtéž

⁸⁷ Tamtéž

⁸⁸ SOkAL, Fond: Český ženský spolek Karolina Světlá. *Jednatelská zpráva 1899 – 1900*.

Karolina Světlá pravidelné „čajové večírky“ (v roce 1909 pořádal dokonce dva tyto večírky⁸⁹), aby získal ještě více finančních prostředků na podporu chudých dětí.

K oslavě dvacátého pátého výročí spolku byla připravena velká slavnost.⁹⁰ Již 23. března 1911 ráno se sloužila slavnostní mše v arciděkanském chrámu v Liberci, které se zúčastnila většina pozvaných hostů. Dopoledne se konalo slavnostní uvítání všech hostů, kteří byli pozváni na slavnost. V 15 hodin přednesla spisovatelka Tereza Turnerová⁹¹ slavnostní projev o důležitosti spolku *Karolina Světlá* na téma: „*O dosavadní činnosti a významu spolku pro české dítě*“. Slavnost byla zakončena divadelním představením, hrou Aloise Jiráska „Pan Johanes“ s proslovem a živým vystoupením dramatického odboru České besedy v Liberci.⁹²

Ani během první světové války činnost spolku *Karolina Světlá* neustala. Členky spolku během války vařily pro hladovějící děti v budově matiční školy polévky, kakao a jiné pochutiny.

Jak již bylo zmíněno, nepořádal spolek *Karolina Světlá* pouze vlastní slavnosti, ale také různé akce ve spolupráci s jinými spolky. Jedna z takových slavností se konala 12. května 1929, kdy spolek „*Karolinek*“ pořádal v Národním domě slavnost k příležitosti „Svátku matek“. Slavnost spolek pořádal spolu s Okresním osvětovým sborem a jeho ženským pěveckým odborem, Dělnickým zpěváckým spolkem „Ještěd“, hudebním odborem Sokola a také za spolupráce s národní školou, opatrovnou, reformním reálným gymnáziem a hudební školou v Liberci. Na programu slavnosti byla Hymna v podání hudebního odboru Sokola, Živý obraz, který uspořádal profesor Rudolf Zavadil, recitace a proslov na úvod

⁸⁹ SOkAL, Fond: Český ženský spolek *Karolina Světlá*. *Jednatelská zpráva 1909 - 1910*.

⁹⁰ I když byl spolek založen 29. července 1885, oslavy jeho 25. výročí se nekonalý v roce 1910, ale až následující rok, 23. března 1911.

⁹¹ Tereza Turnerová (1872 – 1951) – narodila se v Liberci a později se přestěhovala do Prahy, kde působila jako novinářka, redigovala ženské hlídky v Českém slově. Vydala *Jitra a soumraky*, překládala dívčí romány, pohádky.

⁹² SOkAL, Fond: Český ženský spolek *Karolina Světlá*. *Zpráva k 25. výročí trvání ženského spolku Karolina Světlá v Liberci, 1911*.

slavnosti připravili studenti gymnazia K. Fišar a M. Hrabětová. Básničky ke svátku matek přednesly děti z opatrovny Lenka Hordová, M. Šrýtrová, Jar. Horáček a Mařenka Batíková. Poté vystoupily se svým představením Ženský pěvecký odbor Okresního světového sboru a Dělnický zpěvácký spolek Ještěd pod vedením Jiřího Včeláka. S přednesem básní Josefa Václava Sládka vystoupily žáčky třetí třídy matiční školy M. Hájková, Režná a Tomsová. Slavnost se dočkala velkého ohlasu a čistý výtěžek ze slavnosti byl věnován na ošacení chudé české školní mládeže.

Významnou událostí a také jednou z posledních událostí, o které jsou záznamy, je oslava padesátiletého výročí založení spolku *Karolina Světlá* v Liberci. Oslava výročí trvala celé dva dny, 12. a 13. října 1935. První den večer se konal jubilejní koncert v Národním domě. Koncert se konal „za laskavého účinkování hudby pěšího pluku č. 44“ v Liberci pod vedením dirigenta pana J. Potužníka. Druhý den pokračovaly oslavy slavnostní valnou hromadou. Program valné hromady byl následovný: na úvod schůze zazněla hymna, poté byla schůze zahájena Žofií Vaňurovou, předsedkyní spolku *Karolina Světlá*. Po uvítání slavnostních hostů byl pronesen proslov MUDr. Václava Reiniše (lékař a starosta Sokola v Liberci) a žáčky měšťanské dívčí školy na téma: „*K 50. výročí spolku Karolina Světlá*“, dále následovaly proslovy zástupců jednotlivých škol a spolků a také čteny pozdravné dopisy k oslavě padesátiletého výročí spolku *Karolina Světlá*. K příležitosti padesátiletého jubilea shrnul činnost spolku ve své předmluvě k programu oslav Čeněk Matouš, řídící učitel české obecné školy v Liberci, toho času již ve výslužbě.

Přesné datum ukončení činnosti spolku neznáme. Poslední zprávy o jeho činnosti jsou z 6. listopadu 1937, kdy spolek *Karolina Světlá* pořádal v Národním domě v Liberci „Přátelský večírek“. Večírku se zúčastnilo velké množství libereckých Čechů a jeho součástí byla i sbírka dárků do bufetu. Výtěžek z tohoto večírku, stejně jako z mnoha předešlých, byl věnován na každoroční vánoční nadílku pro chudé děti českých škol v Liberci.

Podle informací, které jsou uvedeny v práci o české veřejné škole, pokračoval spolek *Karolina Světlá* ve své činnosti až do roku 1938. V tomto roce došlo k dramatickému vývoji na území Československa, především v pohraničí,

odkud se čeští obyvatelé začali stěhovat (později byli odsunuti) do vnitrozemí. Proč jeho činnost nebyla po druhé světové válce obnovena, prameny bohužel neuvádějí.⁹³

K práci je přidán seznam členek spolku *Karolina Světlá* ve sledovaném období, který se snažil alespoň částečně přiblížit život členek tohoto spolku. Seznam byl sestaven podle *Evidence obyvatel města Liberce*. U některých členek bylo možné dohledat pouze datum jejich narození a v jiných případech dokonce jen jméno manžela.

Funkcionářky a významné členky spolku *Karolina Světlá* v Liberci – v letech 1885 – 1936.⁹⁴

Antošová Marie

- členka výboru (náhradnice) v roce 1910
- narozená 20. srpna 1875

Barková A.

- předsedkyně spolku

Buchalová Anna

- jednatelka spolku v roce 1886

Burianová Marie

- jednatelka spolku v roce 1895
- narozená v květnu 1858
- manžel Antonín Burian (nar. 23. 1. 1863) – člen spolku Sokol (jednatel a pokladník), krejčí
- děti: dcera Žofie Picková (nar. 27. 6. 1884) z prvního manželství

⁹³ *Sto let české školy v Liberci 1881 – 1981*. Liberec, Česká Beseda. 1981. s. 11.

⁹⁴ Seznam členek spolku *Karolina Světlá* sestavený na základě výzkumu SOKAL. *Fond Český ženský spolek Karolina Světlá* a *Evidence obyvatel města Liberce*. V seznamu jsou uvedena jména členek, která byla zaznamenána na dochovaných materiálech spolku *Karolina Světlá*.

syn Josef Vlastimil neboli Vlasta Burian (9. 4. 1891 – 31. 1. 1962)
z druhého manželství

- 5. května 1901 se rodina Burianova přestěhovala do Prahy

Čílová Růžena

- jednatelka spolku v letech 1903, 1910, 1911 a 1919
- jmenována čestnou členkou spolku *Karolina Světlá*
- manžel Ladislav Číla (20. 10. 1867) – řídící učitel české veřejné školy a ředitel živnostenské pokračovací školy v Liberci

Drahorádová Anička

- jednatelka spolku v roce 1891

Egrová Anna

- účetní spolku v roce 1886

Fendrychová Květuše

- jednatelka spolku v roce 1936
- narozená 7. července 1894 v Turnově
- učitelka

Foltová Josefa

- 1910, 1911, členka výboru v letech 1910 a 1911
- účetní spolku v roce 1919
- narozená 6. února 1873
- manžel Josef Folta (nar. 27. 3. 1875)

Hájková Anna

- členka prozatímního výboru a jednatelka spolku v roce 1885

Háková Kateřina

- místopředsedkyně spolku v roce 1885
- manžel Karel Hák

Halbichová Antonie

- členka výboru spolku v letech 1910 a 1911

Hanušová J.

- členka výboru spolku

Chýlová Helena

- členka výboru (náhradnice) spolku v roce 1911

Illová Zdenka

- členka výboru a jednatelka v roce 1911
- narozená 6. srpna 1893
- manžel Otto Illový (nar. 27. 10. 1889) – asistent na obchodní škole
- děti: Edita (nar. 27. 11. 1914)

Kabeláčová Marie

- členka výboru spolku v letech 1910 a 1911
- narozená 3. dubna 1875
- manžel Adolf Kabeláč (23. 3. 1865 – 25. 8. 1936) – v letech 1914 – 1915 byl zaměstnán u Františka Mettala jako truhlář

Kalousková Josefina

- členka prozatímního výboru spolku v roce 1885

Klímová Emilie

- prozatímní předsedkyně a jednatelka spolku v roce 1885
- narozená 16. listopadu 1867
- manžel Hanuš Klíma – řídící učitel matiční školy v Liberci v letech 1884 – 1887, spoluzakladatel spolku *Karolina Světlá*

Kneprová Marie

- 1885, 1. předsedkyně spolku v roce 1885
- manžel truhlář

Končinská Julie

- členka spolku v roce 1891
- členka *Ženského odboru* spolku Sokol v roce 1889

Krejčová J.

- předsedkyně spolku

Kůncová Anna

- členka spolku v roce 1885
- narozená v roce 1868

Langrová

- členka výboru (náhradnice) spolku

Loudová Růžena

- členka spolku v roce 1919
- narozená 24. března 1889

Luštická Josefa

- účetní spolku 1891

Majšaidrová Emilie

- členka výboru spolku v roce 1911
- narozená 10. listopadu 1884
- manžel Jaroslav Majšaidr (2. 1. 1880 – 13. 7. 1936) – holič
- děti: dcera Zdenka (nar. 24. 3. 1909)

Matlová

- členka výboru spolku v roce 1911

Matoušová Zdenka

- členka výboru (náhradnice) v letech 1910 a 1911
- jmenována čestnou členkou spolku *Karolina Světlá*
- narozená 22. září 1880
- pracovala jako úřednice až do svatby (5. 6. 1923)
- manžel Čeněk Matouš (16. 9. 1861 – 10. 12. 1943), 2. manželka – od roku 1885 učitel české veřejné školy v Liberci a od roku 1925 řídícím učitelem na této škole, správce živnostenské školy pokračovací, předseda České besedy

Mettalová Anna

- předsedkyně spolku v roce 1891
- narozená 20. června 1863
- manžel František Mettal (nar. 8. 11. 1851) – obchodník se sukrem

Mrázová Emilie

- účetní spolku v letech 1910 a 1911
- členka *Ženského odboru* spolku Sokol
- manžel Peter Mráz

- syn Vlastimil (nar. 15. 4. 1896)

Nastoupilová Jana

- místopředsedkyně spolu v roce 1910
- předsedkyně spolku v roce 1911
- jmenována čestnou členkou spolku *Karolina Světlá*
- manžel Josef Nastoupil – lakýrník
- děti: syn Josef „Joža“ (7. 1. 1888 – 3. 10. 1959) – malíř a grafik

Němcová

- členka výboru v roce 1911

Prelová Emilie

- pokladní spolku v letech 1910 a 1911

Radišovská M.

- předsedkyně spolku

Raimundová Teréza

- jednatelka spolku v roce 1897

Reichertová M.

- pokladní spolku v roce 1885
- předsedkyně spolku v roce 1886

Rentzová E.

- jednatelka spolku

Suchá Anna

- účetní spolku v roce 1891

Sukdoláková Marie

- členka výboru (náhradnice) spolku v roce 1911
- narozená 27. srpna 1883
- manžel František Sukdolák (4. 10. 1873 – 4. 5. 1918) – v roce 1896 zaměstnán u Antonína Buriana, později firma Sukdolák&Mysik

Šamánková Johana

- předsedkyně spolku v letech 1895 – 1897 a 1900 – 1901 a 1903
- manžel MUDr. Václav Šamánek (23. 10. 1846 – 9. 5. 1916) – lékař, předseda spolku Česká beseda a starosta spolku Sokol v Liberci
- děti: MUDr. Václav Šamánek ml. (9. 11. 1875 – 28. 12. 1916)
 - Jan (1876 – 1881)
 - Rudolf (24. 11. 1879 – 15. 4. 1941)
 - František (1881 – 1889)
 - Marta (1883 – 1887)
 - Markéta (6. 9. 1889 – 1970)
 - Hana (5. 8. 1887 – 21. 12. 1906)
 - Jaroslav (5. 12. 1889 – 2. 2. 1977)
 - Milena (1893 – 1903)

Škaloudová Luisa

- členka výboru spolku 1910 a 1911
- narozená 15. srpna 1884
- manžel Fridrich Škaloud (17. 1. 1881 – 24. 8. 1924) – pracoval ve firmě Škaloud&Vaňura

Škodová Anna

- členka výboru (náhradnice) spolku v roce 1910

Šulcová Marie

- pokladní spolku v letech 1885 a 1891
- manžel Šulc - strojník

Vaňurová Žofie

- přehlížitelka účtů spolku v letech 1910 a 1911
- předsedkyně spolku v roce 1936
- manžel Alois Vaňura (26. 5. 1877 – 21. 4. 1942), náčelník Sokola v Liberci
 - v Liberci si otevřel obchod se sukem, který roku 1938 přenesl do Turnova. Byl obviněn z podvratné činnosti a v únoru roku 1940 zatčen a vězněn nejprve v Jičíně, poté byl převezen na Pankrác

a v roce 1942 do koncentračního tábora ve Flosserburgu, kde 21. dubna 1942 zemřel.

- v roce 1938 se s manželem přestěhovala do Turnova
- zemřela za druhé světové války v koncentračním táboře

Víchová M.

- přehlížitelka účtů spolku v letech 1910 a 1911

Vítková M.

- členka výboru spolku v letech 1910 a 1911

Votrubcová Emilie

- členka spolku v roce 1936
- narozená 25. června 1900
- manžel Václav Votrubec (nar. 25. 11. 1899) – úředník státní dráhy (železničář) v Horním Růžodole
- děti: Jarmila (nar. 10. 4. 1922)

Zahradníčková Anna

- jednatelka spolku v roce 1900

Zeliská Josef

- předsedkyně spolku v letech 1903, 1910, 1911 a 1919
- jmenována čestnou členkou spolku *Karolina Světlá*
- narozená 13. listopadu 1876
- manžel Bohdan Zeliský (jeden z nejvlivnějších Čechů v Liberci)
- děti: syn Jaroslav Zeliský, nar. 1905

Weigeltová Anna

- členka prozatímního výboru spolku v roce 1885
- manželka spoluzakladatele spolku

Wernerová Matylda

- jednatelka spolku v roce 1903

4.1. SPOLEK SVATÁ LUDMILA

Český katolický spolek v Liberci byl založen 22. září 1891.⁹⁵ Spolek byl znám především pod zkráceným názvem *Svatá Ludmila*. Podle stanov zněl oficiální název „*Kostelní spolek Svata Ludmila pro české služby Boží pro Liberec a okolí*“. V čele spolku stál Jan Fuska.⁹⁶ Posláním spolku *Sv. Ludmila*, který sídlil v Liberci, bylo udržení, povznesení a zvelebení českých služeb Božích dle řádu katolické církve a povzbuzování věřících k pilné návštěvě bohoslužeb.⁹⁷ Stanovy uvádějí, že prostředky k dosažení toho účelu byly příspěvky členů a dobrodinců, pěstování církevního zpěvu a domlouvání českých bohoslužeb. Spolek se skládal z členů čestných, řádných a dobrodinců. Za člena mohl být přijat každý, kdo byl katolického vyznání, mužského i ženského pohlaví, kromě dětí školou povinných. Čestné členy spolku jmenovala valná hromada po návrhu výboru.

Vzniku spolku *Sv. Ludmila* pravděpodobně předcházela „Kostelní fond Sv. Ludmily pro české služby boží v Liberci“.⁹⁸ Podnět k jeho založení dal kaplan Josef Bernat, rodák z Modřišic u Turnova. Z tohoto Fondu sv. Ludmily bylo možné zaplatit varhaníka při českých bohoslužbách v Liberci. Za Bernatova působení byly od konce roku 1861 zavedeny každou druhou neděli v měsíci pravidelné české bohoslužby. Po mši se scházeli věřící i na půdě méně posvátné, a to v hostinci U Řetězu (dnes hotel Praha), kde si také kaplan Josef Bernat předplatil odběr Národních listů a dalších českých tiskovin, což dokládá i Jan Neruda v jednom ze svých fejetonů o Liberci.⁹⁹

Za činnost spolku *Sv. Ludmila* nesl odpovědnost výbor, který se skládal z předsedy a čtrnácti členů, z nichž bylo sedm mužů a sedm žen. Výbor měl povinnost scházet se nejméně jednou za čtvrt roku. Z mužských členů volil výbor místopředsedu, jednatele, pokladníka a dva přehlížeatele účtů. Vrchní dozor nad spolkem měl, v zastoupení arciděkana, duchovní, který české bohoslužby

⁹⁵ Stanovy spolku „*Svatá Ludmila*“ pro české služby Boží v Liberci a okolí. Liberec: Spolek Sv. Ludmila, 1891. s. 7.

⁹⁶ Melanová Miloslava: *Česká menšina v Liberci před první světovou válkou*. s. 101.

⁹⁷ Stanovy spolku „*Svatá Ludmila*“ pro české služby Boží v Liberci a okolí. s. 1.

⁹⁸ „Kostelní fond sv. Ludmily“ byl založen po příchodu kaplana Josefa Bernata v roce 1861.

⁹⁹ KARPAS, Roman a kol.: *Kniha o Liberci*. s. 201.

obstarával. Výbor takto sestavený byl rozdělen po jednom členu „každého pohlaví za každou čtvrt' města“, ostatním členům výboru byly přiděleny okolní „osady“.

Stanovy dále obsahují povinnosti předsedy spolku, jednatele, pokladníka a přehlížitelů účtů. Podle stanov mohl spolek přestat fungovat na základě usnesení valné hromady. V takovém případě připadl majetek spolku buď stavebnímu fondu chrámu Sv. Víta v Praze, nebo jednomu či více českým chudým katolickým kostelům.¹⁰⁰

Podle dostupných informací spolek Sv. *Ludmila* fungoval ještě v roce 1903 a měl 112 členů.¹⁰¹ Více informací o činnosti spolku nebylo bohužel možné z dostupných pramenů zjistit.

4.2. ŽENSKÝ ODBOR SPOLKU SOKOL

Historii Tělovýchovné jednoty Sokol v Liberci můžeme sledovat již v letech 1884 až 1886. O vzniku jednoty existuje pouze jediný zápis v protokolní knize, který pořídil jednatel Josef Císař.¹⁰² Za zakladatele libereckého Sokola se podle dostupných pramenů považuje kroužek Obchodních mládenců,¹⁰³ kteří se scházeli v tehdejší spolkové místnosti České besedy. Podle dostupných informací byli někteří členové tohoto spolku již před příchodem do Liberce členy Sokola. Díky těmto nadšencům vznikla v listopadu 1883 stolní společnost Vyrvalost. V Liberci však stále neměli možnost pracovat a cvičit v rámci Sokola. A tak z kruhu těchto mladých lidí vznikla v brzké době Cvičící omladina. Prvními členy byli Boukal, Benda, Brixí, Hrubý, Pavlišťa, Hlava, Kundrát, Ledvina, Nedbal, Horák, Weigelt, Viewegh a Zralý.¹⁰⁴ Tento spolek byl velmi aktivní v sokolských záležitostech a udržoval kontakt s pražskou sokolskou jednotou a dalšími jednotami v Čechách. Místo pro cvičení získala Cvičící omladina již od počátku

¹⁰⁰ Stanovy spolku „Svatá Ludmila“, s. 6.

¹⁰¹ Melanová Miloslava: *Česká menšina v Liberci před první světovou válkou*. s. 101.

¹⁰² FRIČ, Vít: *Padesát let Sokola v Liberci*. s. 14.

¹⁰³ Tamtéž, s. 14.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 14.

na dvoře domu v Široké ulici č. 10, turnera Simona. Na zahradě tohoto domu byla umístěna hrazda, kde se sportu chtěvá Cvičící omladina scházela. Kvůli sporům s německými sousedy bylo cvičení u Simona nejprve omezováno a nakonec bylo cvičení zcela zakázáno. Po tomto omezení činnost Cvičící omladiny na nějaký čas ustala. V květnu roku 1885 byla obnovena. Díky Ústřední matici školské se Cvičící omladina přestěhovala do prostorů právě dokončené matiční školy. Zde mohla pokračovat ve své činnosti a přenesla sem také tělocvičné nářadí. Po přestěhování se Cvičící omladina přetvořila v Tělocvičný odbor České besedy. V zápisech z besedních schůzí z let 1884 a 1885 ale nejsou o Tělocvičném odboru spolku Česká beseda žádné informace. Je proto možné, že je to pouze jiný název pro Cvičící omladinu, smluvený s představiteli České besedy, pro veřejnost a nejvíce pro úřady.¹⁰⁵ A od vytvoření Tělocvičného odboru České besedy byl již jen krůček k vytvoření samostatné Tělovýchovné jednoty Sokol v Liberci. Již rok po obnovení činnosti Cvičící omladiny vznikly první stanovy sokolské jednoty. Stanovy byly datovány 1. června 1886 a podepsány byly prozatímním starostou MUDr. Václavem Šamánkem a prozatímním výborem. O schválení stanov jednal Dr. Šamánek se samotným místodržitelem podmaršálkem Alexandrem Kollerem¹⁰⁶ a předsedou zemského výboru Antonínem Otakarem Zeithamrem.¹⁰⁷ Bohužel oba považovali zřízení Sokola v Liberci za zcela nemožné. Předložené stanovy spolku schváleny nebyly. Ve stanovách byl totiž formulován požadavek, aby členové libereckého Sokola oblékali stejný kroj jako členové pražského Sokola.¹⁰⁸ Stanovy byly ve velmi krátkém čase přepracovány (úpravy se především týkaly problematického odstavce o sokolském kroji) a již 14. října 1886 byly předloženy ke schválení. Pod stanovami byl opět podepsán MUDr. Václav Šamánek jako prozatímní starosta jednoty. Stanovy byly

¹⁰⁵ FRIČ, Vít: *Padesát let Sokola v Liberci*. s. 20.

¹⁰⁶ Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky. *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna*. Vládní zástupcové.

¹⁰⁷ FRIČ, Vít: *Padesát let Sokola v Liberci*. s. 21.

¹⁰⁸ 100 let první české tělovýchovné organizace v Liberci pokračovatelky tělocvičné jednoty Sokol: 1886-1986, 1986, s. 6.

schváleny o čtrnáct dní později místodržitelem baronem Alfredem Krausem¹⁰⁹. První ustavující schůze byla svolána na 20. prosince 1886 do místnosti České Besedy. Schůzi, za přítomnosti 51 účastníků, zahájil a řídil Dr. Václav Šamánek. Prvním náčelníkem jednoty byl zvolen Jindřich Viewegh.¹¹⁰

V roce 1889, tři roky po založení Tělovýchovné jednoty Sokol v Liberci se české ženy a dívky obrátily na výbor jednoty s žádostí, aby se také mohly zúčastnit cvičení. Inspirací pro vznik *Dámského odboru* jednoty Sokol byl liberecký ženský spolek *Karolina Světlá*, který dodával odvahu budoucím členkám Sokola.

Na výborové schůzi roku 1889 bylo cvičení paním a dívkám povoleno.¹¹¹ Prvními jedenácti členkami odboru byly Marie Mazačová, Anna Adamová, Antonie Imlaufová, Anna Fričová, Kateřina Špringrová, Anna Nedbalová, Aug. Šatrová, Františka a Julie Končinská, Anna Bendová a Marie Viewegová. Již následující měsíc se členky scházely ke cvičení pravidelně dvakrát týdně.

Dle záznamů, které sepsala Marie Viewegová v roce 1911 na žádost Aloise Vaňury¹¹², víme, že většina dívek cvičila již v listopadu 1888 a družstvo žákyň již existovalo v roce 1887, navštěvovala je i Žofie Švedlerová (později Vaňurová).

Na výborové schůzi 16. srpna 1889 bylo stanoveno a všeobecně přijato, že členové a i členky Sokolu nesmí nosit sokolský šat. A tak byl sokolský kroj v Liberci nahrazen „občanským nebo slovanským šatem“.¹¹³ Členům libereckého

¹⁰⁹ Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky. *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna*. Vládní zástupcové.

¹¹⁰ Jindřich Viewegh – pocházel z Plzně, v Liberci vlastnil dílnu v dnešní Pražské ulici č. 35 na výrobu šroubů a okrasné soustružnictví. Kvůli členství v Sokolu byl vypovězen z nájmu a roku 1889 svou dílnu přesunul do domu Dr. Šamánka, ale ani zde svou živnost neudržel a roku 1892 opustil Liberec a přestěhoval se do Velkých Hamrů a později do Turnova.

¹¹¹ FRIČ, Vít: *Padesát let Sokola v Liberci*. s. 84.

¹¹² Alois Vaňura – se narodil 26. května 1877 ve Dvoře Králové, v Liberci se vyučil obuvníkem. V Liberci si otevřel obchod se sukrem, který roku 1938 přenesl do Turnova. Byl obviněn z podvrtné činnosti a v únoru roku 1940 zatčen a vězněn nejprve v Jičíně, poté byl převezen na Pankrác a v roce 1942 do koncentračního tábora ve Flosserburgu, kde 21. dubna 1942 zemřel.

¹¹³ viz. Fotografie č. 3.

Sokola totiž nebylo povoleno nosit sokolský stejnokroj. Stanovy z roku 1886 určovaly, že při veřejném vystupování smějí členové jednoty užívat pouze „občanský kroj s odznakem“. I když v prvních stanovách také z roku 1886, které byly zamítnuty, požadovala liberecká jednota, aby směla užívat sokolský stejnokroj podle pražského vzoru. Proto došlo v lednu roku 1887 na výborové schůzi k návrhu a také k přijetí vlastního kroje, který sjednocoval libereckou jednotu při veřejných vystoupeních. Liberecký kroj byl vlastně občanským oděvem a sokolský stejnokroj z něj dělala hromadná účast. Kroj se skládal z červené košile, černé čamary, černých spodků, sokolského pásu s monogramem a byl doplněn nízkým kulatým kloboukem. Inspirací pro tento stejnokroj byl kroj amerických Sokolů. Tento oděv se stal oficiálním sokolským krojem pro libereckou jednotu.¹¹⁴ I přesto se Sokol v Liberci dále snažil o prosazení klasického sokolského kroje. V roce 1901 se liberecká jednota zúčastnila IV. všesokolského sletu v Praze. Liberečtí účastníci sletu byli potrestáni pokutou proto, že si na liberecké radnici nevyžádali povolení se sjezdu v Praze účastnit. Problémem nebyla ani tak účast na sletu, ale spíše to, že se sletu účastnili v sokolském stejnokroji a ne v povoleném libereckém kroji.¹¹⁵

Cvičení paní a dívek nemělo ale dlouhého trvání. Cvičenky se sešly ještě v září roku 1889 na několik hodin a poté cvičení na nějaký čas ustalo.

I během této doby, kdy *Dámský odbor* přestal fungovat, věnovaly se liberecké ženy a dívky činnosti v jednotě. Jednou z nejvýznamnějších událostí, na které se podílely, bylo zhotovení praporu pro liberecký Sokol. Až v roce 1894, osm let po založení jednoty, si liberecký Sokol pořídil vlastní prapor. Stalo se tak až po schválení nových stanov v roce 1893, kdy byl společně s jednotným sokolským krojem, povoleno libereckým Sokolům pořízení praporu. Na valné hromadě roku 1894 bylo rozhodnuto, že několik vlasteneckých dam pořídí jednotě prapor, který měl být slavnostně odevzdán 6. května 1894 při cvičení jednoty.¹¹⁶ Dámy se „zhostily daného úkolu velmi zodpovědně“ a v danou dobu mohl být

¹¹⁴ FRIČ, Vít: *Padesát let Sokola v Liberci*. s. 96.

¹¹⁵ 100 let první české tělovýchovné organizace v Liberci pokračovatelky tělocvičné jednoty Sokol: 1886-1986, 1986, s. 8.

¹¹⁶ FRIČ, Vít: *Padesát let Sokola v Liberci*. s. 80.

prapor slavnostně předán. Prapor byl zhotoven pražskou firmou Jana Trenkwalda. Bohužel, ale chybí další informace, např. cena praporu, kdo byl jeho návrhovatelem a ani nejsou známa jména všech žen, které se podílely na pořízení praporu. „Matkou praporu“ byla manželka starosty jednoty Jana Šamánková (v době slavnostního předání praporu byla s manželem Dr. Šamánkem ve Vídni, který se účastnil zasedání na říšské radě), její zástupkyní byla Bety Schützová. Kmotrami praporu byly Anna Mettalová, manželka obchodníka se sukrem, a Marie Šulcová, manželka majitele strojnické dílny v Liberci. Při slavnosti bylo také osm družiček. Monogramy družiček jsou v rozích praporu vyšity. Bohužel jsou známa jména pouze čtyř družiček. Byly to Žofie Švedlerová (provdaná Vaňurová), Emma Šulcová (provdaná Mrázová), Anna Imlaufová a Henčlová.¹¹⁷ Slavnost uspořádaná na počest rozvinutí praporu byla významnou událostí pro českou menšinu v Liberci. I když se svázení družiček, kmoter a matky praporu neobešlo bez výtržností, protože družičky byly přepásané širokou trikolorou a cesta na slavnost vedla přes náměstí, kde měli „buršáci“ své korzo.¹¹⁸ Matku praporu zastupovala na slavnosti její zástupkyně Bety Schützová, protože Jana Šamánková byla s manželem ve Vídni, kde se Dr. Šamánek účastnil zasedání říšské rady. Po příjezdu byla pronesena slavnostní řeč Bety Schützové a družiček (Anna Imlaufová). Poté byl prapor předán místostarostovi jednoty Jáchymovi Komárkovi.

K obnovení odboru došlo roku 1896, ale s pozměněným názvem jako *Ženský odbor Sokola* místo *Dámského odboru*. Název i přesto nebyl správný, protože se stále jednalo pouze o družstvo cvičících žen. Na schůzi výboru 1. září 1896 bylo „bratrům Vaňurovi, Koškovi a Hartigovi“ povoleno pozvat na členský večírek i paní a dívky, které se chtěly účastnit cvičení a také povoleno projednání požadavků libereckých žen k zřízení *Ženského odboru*.¹¹⁹ Členský večírek se konal 20. září a zřízení *Ženského odboru* bylo natrvalo povoleno. První cvičení žen a dívek se uskutečnilo v říjnu roku 1896. Prvním cvičitelem *Ženského odboru*

¹¹⁷ FRIČ, Vít: *Padesát let Sokola v Liberci*. s. 80.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 80.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 85.

byl Alois Vaňura a jeho „pomahatelem“ byl Antonín Burian (manžel Marie Burianové – jednatelky spolku *Karolina Světlá*).

Na veřejnosti se poprvé dívčí družstvo představilo na místním veřejném cvičení v dubnu 1897. Zúčastnilo se ho čtrnáct cvičenek. Podle zápisu z knihy družstev cvičily tyto ženy: Růžena Blažková (Hejhalová), Anna Blažková, Marie Fuksová (Šlechtová), Růžena Kasková (Daníčková), Žofie Kořínková (Nováková), Marie Řežábková (Talacková), Žofie Švedlerová (Vaňurová – členka spolku *Karolína Světlá*), Adéla Šulcová (Randulová), Anna Vichová (Hejtmánková), Anna Poláková (Mejsnarová), Anna Nečásková, Růžena Paslerová, Marie Benešová, Matylda Vernerová, Anna Antošová (Hamplová), Julie Řezníčková, Gabriela Váchová (Svobodová).¹²⁰

První vystoupení libereckého *Ženského odboru* na sokolském sjezdu se uskutečnilo 11. dubna 1898 v Praze v tělocvičně pražského Sokola. Jednalo se o sjezd ženských odborů Sokola. Na tento sjezd přihlásil *Ženský odbor* Alois Vaňura již v listopadu 1897. Do Prahy odjelo ženské družstvo pod vedením náčelníka Aloise Vaňury¹²¹ v počtu třinácti cvičenek. O cvičení paní a dívek se zmínil i časopis *Sokol*.¹²² Jako památku na tento sjezd se nechaly cvičenky vyfotografovat a tuto fotografii věnovaly svému cvičiteli. Tento snímek je opravdovou vzácností, protože byl zhotoven pouze v jediné kopii, kterou až do své smrti vlastnil Alois Vaňura a po jeho smrti byl uložen v archivu jednoty.

Na konci roku 1897 mělo družstvo již 26 cvičících žen a dívek, ale jelikož družstvo nemělo svých „činovnic“, neexistují zápisy o jejich působení. Ke změně došlo až v roce 1902, kdy se poprvé družstvo zúčastnilo valné hromady jednoty, ale ještě bez hlasovacího práva. V roce 1902, přesněji v srpnu, došlo k ještě jedné významné změně v *Ženském odboru*. Poprvé bylo veřejné cvičení žen a dívek

¹²⁰ FRÍČ, Vít: *Padesát let Sokola v Liberci*. s. 85.

¹²¹ Tamtéž, s. 105.

¹²² „S napětím očekáván byl v Sokolství den 11. dubna, kdy po prvé spatřiti jsme měli ženu při práci tělocvičné... Vzrušení dávalo zdání, že stojíme před otázkami, které mají dnes rozřešit ženy svým vystoupením. Nebylo to snadné řešení, když ještě dnes předpojatosti staví hráze věcem dobrým a kdy ještě dnes tak mnozí nechápou význam ženy v životě národním...“ Časopis *Sokol*, č. 5, 1897. s. 5.

v Koloseu v Pavlovicích vedeno cvičitelkami. Cvičitelkami byly Růžena Blažková, Anna Fuksová a M. Marková.

V roce 1905 přednesly cvičící paní a dívky výboru žádost o jejich osamostatnění a vzniku *Ženského odboru*.¹²³ Jejich návrh byl 12. března 1905 na schůzi výboru projednán a členové výboru se rozhodli, že vzniku samostatného odboru nestojí nic v cestě. Této schůze se zúčastnilo 28 cvičenek a byla zahájena slavnostním projevem starosty spolku Jáchymem Komárkem a proslovem Růženy Paslerové, ve kterém poukazovala na účel ženských odborů sokolských jednot. Zdůraznila, že „ustavením odboru umožňuje se ženám působení i v jiných oborech sokolské práce a slíbila jménem všech přítomných v lásce k sokolské věci neochabnouti“.¹²⁴ První předsedkyní *Ženského odboru* byla zvolena Růžena Paslerová, cvičitelkou Anna Blažková, místopředsedkyní Anna Holmanová, jednatelkou M. Šamánková, pokladní M. Köglerová a členkami prvního výboru Anna Blažková z Liberce, Anna Blažková z Horního Růžodolu a Gust. Waisdaurová. Zástupcem výboru a technickým rádcem *Ženského odboru* byl na květnové schůzi zvolen „bratr náčelník Alois Vaňura“. Po tomto úspěchu si členky *Ženského odboru* podaly další žádost k výboru jednoty o vlastní cvičitelský sbor a cvičení ženského dorostu. Tato žádost ale byla zamítnuta.

Ženský odbor se své činnosti věnoval opravdu svědomitě. Každý měsíc pořádal schůze, ze kterých byly pořizovány podrobné zápisy. Pravidelně se zúčastňoval všech podniků jednoty Sokol. Věnoval se také pořádání čajových večírků s programem a proslovy, pořádal vzdělávací a přátelské besedy. Programem těchto besed byly recitace básní, čtení krásné prózy, předčítaly se rady moderní hospodyňky a také vzdělávací články. *Ženský odbor* také odebíral různé ženské časopisy např. Vesna, Lada, Šťastný domov, Ženský obzor, Ženský svět, Ženská revue a sokolské časopisy.

Dalším počinem *Ženského odboru* k větší samostatnosti, pod vedením předsedkyně M. Šamánkové, byla žádost k výboru v únoru 1907 o možnost účasti

¹²³ FRIČ, Vít: *Padesát let Sokola v Liberci*. s. 87.

¹²⁴ Tamtéž, s. 87.

žen ve vzdělávacím odboru.¹²⁵ Žádost byla přijata a do vzdělávacího odboru byly přijaty čtyři členky.

Na valné hromadě jednoty v roce 1908 zažádal *Ženský odbor*, v počtu 41 členek, o hlasovací a rokovací právo pro svoje členky. Po protestech mužských členů výboru sokolské jednoty na valné hromadě vzaly členky svoji žádost zpět. Po této události se spojil *Ženský odbor* se ženským odborem v Horním Růžodole, kterému se pravděpodobně přihodilo stejné „příkoří“, a společně se domluvily na vyslání deputace k župnímu výboru, aby jim rokovací a hlasovací právo vymohl.¹²⁶ Bohužel o výsledku jednání není záznam.

Téhož roku zažádal znovu odbor o povolení vlastního cvičitelského sboru a navrženy do něj R. Blažková, Davidová, R. Hašková, Pitrová, M. Vaňurová, Kovářová, Nastoupilová a E. Pšeničková.¹²⁷ Žádosti bylo vyhověno a cvičitelský sbor byl povolen a jeho členky oficiálně jmenovány.

Významnou činností v době působení *Ženského odboru* bylo pořádání čajových večírků. Výtěžek z těchto večírků byl odváděn na stavbu sokolovny.¹²⁸ Za stejným účelem prodával *Ženský odbor* i bloky cihel. Sbíрка pokračovala ještě roku 1913, kdy ze svých četných akcí odevzdal ženský odbor celkem 386,40 K a na příspěvcích 277,- K.

V roce 1909 byla poprvé volena náčelnice z řad cvičenek *Ženského odboru* a toho roku se jí stala R. Hašková. Téhož roku došlo také k veřejnému vystoupení cvičenek v Národním domě pod vedením právě sestry náčelnice Haškové.

¹²⁵ Vzdělávací odbor Sokola byl založen již v roce 1896.

¹²⁶ FRIČ, Vít: *Padesát let Sokola v Liberci*. s. 88.

¹²⁷ Tamtéž, s. 88.

¹²⁸ Od založení jednoty Sokol probíhalo cvičení v budově mateřské školy v ulici Na Svahu, ale již od počátku bylo přáním libereckých Sokolů mít pro cvičení vlastní tělocvičnu. Peníze na její stavbu se začaly shromažďovat již od roku 1891. V roce 1911 zakoupila jednota dům na rohu ulic Matoušovy a Na Rybníčku, uvažovalo se o jeho přestavbě na sokolovnu, ale na přestavbu neměla jednota dostatek peněz. V roce 1927 byla zakoupena zahrada u domu č. p. 3 v ulici Na Rybníčku, která byla upravena na hřiště. V následujících letech probíhala i nadále sbírka finančních prostředků na stavbu sokolovny. Ke stavbě sokolovny nakonec nedošlo a jednota se sokolovny dočkala až v roce 1945, kdy sokolská jednota převzala do správy bývalou turnerskou tělocvičnu v Jablonecké ulici (dnešní TJ Lokomotiva).

K opětovnému pokusu o prosazení rokovácího a hlasovacího práva na valné hromadě došlo roku 1911. Toto právo bylo *Ženskému odboru* povoleno pouze na zkoušku a to pouze vybraným členkám, které byly starší 18 let. Podmínkou bylo, že členky nesmí být samy na valné hromadě zvoleny a mohly si pouze zvolit ze svých řad právoplatnou zástupkyni do výboru¹²⁹.

Poslední zápisy před první světovou válkou ze schůzí odboru jsou z 9. června a 6. října 1914. Valná hromada se již v dalších válečných letech nekonala. Během první světové války se ženy sešly 7. listopadu 1915 na společném vystoupení s jednotou hornorůžodolskou na akademii v České besedě, kde cvičilo osm žen.¹³⁰ K opětovné činnosti se odbor vrátil až v prosinci roku 1916, kdy se na schůzi sešly „sestry“ s několika členy úředně rozpuštěné jednoty z Horního Růžodolu. Na této schůzi byl ustanoven provizorní cvičitelský sbor, který pořádal schůze až do 10. září 1917. Bohužel více informací o činnosti *Ženského odboru* spolku Sokol během první světové války nemáme.

K prvnímu setkání *Ženského odboru* po válce došlo 18. listopadu 1918. Na této poradě bylo přítomných 21 členek a bylo na ní rozhodnuto, že oficiální valná hromada se uskuteční 3. prosince 1918. Na této první poválečné valné hromadě byla předsedkyní zvolena Žofie Vaňurová, její zástupkyní M. Němečková, náčelnicí odboru F. Pšeničková, pokladní M. Köglerová, jednatelkou A. Fendrychová a zapisovatelkou M. Hrnčířová. V tomto složení s pouze malými obměnami fungoval výbor až do roku 1920. Byl to poslední výbor samostatného *Ženského odboru*. Poslední zápis o schůzi *Ženského odboru* jako samostatné složky byl 25. ledna 1921. Na této poslední schůzi *Ženského odboru* bylo projednáno a rozhodnuto o zrušení *Ženského odboru*. Ženy se tak staly právoplatnými členkami Sokola v Liberci.¹³¹ Od této chvíle byla náčelnice a členky výboru voleny na valné hromadě jednoty. První náčelnicí se 23. února 1921 stala F. Pšeničková a prvními členkami výboru byly M. Pleskačová a Hanyšová.

¹²⁹ FRIČ, Vít: *Padesát let Sokola v Liberci*. s. 89.

¹³⁰ Tamtéž, s. 90.

¹³¹ Tamtéž, s. 92.

Jednou z významných akcí odboru byla v roce 1929 sbírka na postavení Fügnerova pomníku. Sbírkou se zúčastnily všechny sokolské ženy po jednotlivých jednotách. V Liberci tato sbírka vynesla v Liberci 325,- K.

Jako vzpomínka na zesnulou náčelnici L. Honovou-Vaňurovou byl panem Honem (advokát ve Vyškově) založen fond nesoucí jméno zesnulé. Z tohoto fondu byly roku 1935 při prvním výročí smrti L. Honové-Vaňurové obdarovány dvě nejpilnější žačky knihami a dvě dorostenky slavnostními úbory. Na toto výročí vzpomenuły ženy a dívky odboru položením věnce k její urně a sbírkou na stavbu sokolovny.

K padesátému výročí založení spolku Sokol v Liberci v roce 1936 připravily na oslavu samostatné vystoupení i členky sokolské jednoty. A zúčastnily se také přípravných prací na oslavě. Spolu s tímto jubileem oslavily liberecké ženy i čtyřicet let od založení *Ženského odboru* spolku Sokol.

4.3. DÁMSKÝ SPOLEK ČESKÝCH ŽEN A DÍVEK PŘI ŠKOLE V HORNÍM RŮŽODOLE

Horní Růžodol byl hlavním střediskem obyvatel české národnosti na Liberecku. Podle sčítání obyvatel z roku 1910 zde žilo 20% Čechů, ale podle soukromého sčítání Národní jednoty severočeské, to bylo téměř 50% českých obyvatel.¹³² Roku 1904 byl Horní Růžodol povýšen na městys a jeho jméno bylo změněno na Ober Rosenthal. Čeští obyvatelé se dlouho pokoušeli prosadit, aby mohla být používána i česká varianta německého názvu, tedy Horní Růžodol. Se svou snahou však neuspěli, i když tento název běžně užívali. Ještě roku 1910 obecní zastupitelstvo jejich žádost zamítlo, že je název nepřeložitelný a na české pojmenování musel Horní Růžodol čekat až do roku 1925, kdy byl i povýšen na město. A v roce 1939 byl připojen k Liberci jako jeho sedmá část.¹³³

¹³² VOMÁČKOVÁ, Kateřina. *Boj o českou školu v Horním Růžodole. Zprávy České Besedy č. 75.* Liberec 1994. s. 3.

¹³³ KARPAS, Roman a kol. *Kniha o Liberci.* s. 547.

Nejvíce sporů mezi Čechy a Němci v Horním Růžodole vznikalo kvůli zřizování školy. Ještě v roce 1886 navštěvovaly české děti z Růžodolu školy v Janově Dole nebo Rochlici. Na podzim roku 1886 se obecní zastupitelstvo rozhodlo pro stavbu vlastní školy. Německá škola o třech třídách byla dostavena v roce 1887 a v roce 1892 byla rozšířena o další tři třídy. Během několika následujících let se v Horním Růžodole zvýšil počet obyvatel a stávající škola již nestačila, proto byla v letech 1904 – 1905 postavena nová škola pro pět set dětí v sedmnácti třídách a s vlastní tělocvičnou, stále se ale jednalo o školu německou. Čeští rodiče žádali o vlastní českou školu již v roce 1894, ale jejich žádosti nebylo vyhověno. Pokud rodiče chtěli, aby jejich děti navštěvovaly českou školu, mohli své děti posílat od roku 1885 do české veřejné školy v Liberci. V roce 1899 sepsali čeští rodiče novou žádost k zemské školní radě a připojili k žádosti 43 podpisů. Po nátlaku zaměstnavatelů 17 rodičů svou žádost stáhlo zpátky. Po této události se do jednání zapojili MUDr. Václav Šamánek, JUDr. Josef Hliňák a Čeněk Matouš, a začali přesvědčovat rodiče o potřebě české výchovy pro jejich děti. Díky těmto jednáním byla sestavena v roce 1900 nová žádost k zemské školní radě s 68 podpisy rodičů. Česká škola byla tentokrát povolena, ale otevřena byla až o čtyři roky později. Němečtí obyvatelé se za každou cenu snažili zabránit vzniku české veřejné školy v Horním Růžodole, proto poslali protest k zemské školní radě, protest nebyl uznán a naopak bylo nařízeno obstarat místnosti pro českou školu. Obec se tedy usnesla, že pro českou školu postaví provizorní dřevěný pavilon a zavázala se, že později postaví kamennou budovu. 15. září 1905 byla škola otevřena, ale jaké bylo zděšení rodičů, když zjistili v jakých podmínkách, se mají jejich děti učit. Škola byla pouze jednotřídní pro 80 dětí, ale zapsáno jich bylo 167. Ještě téhož dne se rodiče sešli na schůzi, kde se rozhodli neposílat své děti do této školy. To donutilo obecní zastupitelstvo ke stavbě zděné budovy a v červnu 1906 byla započata stavba čtyřtřídní školy. V následujícím roce bylo již do české veřejné školy zapsáno 245 dětí.¹³⁴

Dámský spolek českých žen a dívek vznikl až současně se školou v Horním Růžodole, tedy v roce 1905 a kladl si za cíl podporu chudých žáků. Inspirací pro

¹³⁴ VOMÁČKOVÁ, Kateřina. *Boj o českou školu v Horním Růžodole*. s. 10.

jeho činnost byl ženský spolek *Karolina Světlá*, který působil v Liberci od roku 1885.

Spolek pořádal každý rok vánoční nadílky a besídky a z jejich výtěžku podporoval školou povinná dítky v Horním Růžodole. Jednou z vánočních nadílek, o které se dochovaly informace, se konala 21. prosince 1912. O vánoční nadílce pro děti z české veřejné školy informoval i Ještědský obzor: „Dítka zdejší matiční školky provedly dne 15. prosince 1912 divadelní představení Na trhu. Osmdesát dětí bylo poděleno úplným oblekem, kloboukem i obuví péčí stavovského spolku Ještěd v Praze. Ostatní děti počtem dvě stě padesát podarovány většinou látkou na úplný oblek, ostatní dostaly po knížce. Mimo to ještě některé dítě dostalo obuv a teplé spodní prádlo.“¹³⁵

Mezi další aktivity spolku patřilo i pořádání výletů dětí do okolí Liberce. *Dámský spolek českých žen a dívek* se také podílel na organizování kulturních akcí.

¹³⁵ VOMÁČKOVÁ, Kateřina. *Boj o českou školu v Horním Růžodole*. s. 18.

ZÁVĚR

Cílem bakalářské práce bylo popsat vznik a vývoj českých ženských spolků v Liberci na přelomu 19. a 20. století. V Liberci vznikl v 19. století pouze jeden ryze ženský spolek, další spolky byly buď smíšené, nebo vznikly jako součást jiných spolků. Prvním uváděným spolkem byl spolek *Karolina Světlá*, který vznikl v roce 1885, tedy ve stejném roce, kdy byla v Liberci založena první česká veřejná škola. Cílem spolku bylo podporovat chudé děti českých škol a opatrovny. Práce shrnuje činnost spolku během jeho padesátiletého působení v Liberci. Na základě písemných pramenů a jednateckých zpráv byl sestaven nástin činnosti spolku a přehled jeho členek. Díky jednateckým zprávám můžeme sledovat i politický, společenský a kulturní život v Liberci. Zprávy nám také dokládají různorodé složení spolku. Mezi jeho členky patřily jak ženy předních českých představitelů v Liberci, tak i ženy z nižších vrstev, které se také aktivně zapojily do činnosti spolku. Z došlých dopisů můžeme získat přehled o podpoře české menšiny v Liberci z celých Čech.

Druhým sledovaným spolkem byl spolek *Sv. Ludmila*. Stěžejním pramenem (a také jediným) pro tento spolek byly stanovy vydané nákladem spolku. Díky stanovám bylo možné zjistit datum vzniku spolku a postavení žen v něm. Ženy byly součástí spolku, dokonce byly voleny i do výboru. Vedoucí postavení však ve spolku *Sv. Ludmila* měli muži. Z jejich řad byl volen místopředseda, jednatel, pokladník i přehlížitelé účtů. Na činnost spolku vždy dohlížel duchovní, který obstarával české bohoslužby v Liberci. I přes tyto útržkovité informace máme určitý přehled o vztahu libereckých Čechů k náboženství a snaze prosadit české bohoslužby v Liberci a okolí.

Na konci osmdesátých let se začíná formovat Tělovýchovná jednota Sokol v Liberci a s ní i jeho *Ženský odbor*, který zahájil svou činnost roku 1889. *Ženský odbor* se aktivně podílel na činnosti spolku Sokol. Nejenže se účastnil veřejných cvičení a sokolských sletů, ale pořádal i vlastní večírky a finanční sbírky (např. na stavbu tělocvičny spolku Sokol). Výzkum dokazuje, že významné české ženy se podíly na činnosti více spolků v Liberci, jako příklad můžeme uvést Johannu

Šamánkovou nebo Marii Šulcovou, které se aktivně podílely na činnosti ženského spolku *Karolina Světlá*, tak i *Ženského odboru* spolku Sokol.

Posledním sledovaným spolkem byl *Dámský spolek českých žen a dívek*, který vznikl v roce 1905. Stejně jako u spolku *Karolina Světlá* byl vznik tohoto spolku spojen s otevřením české školy, v tomto případě v Horním Růžodole. A stejná byla i náplň *Dámského spolku českých žen a dívek*, tedy podpora chudých dětí české školy.

U zkoumaných ženských spolků můžeme sledovat snahy o prosazení ženské rovnoprávnosti. Nejzřetelnější úsilí v tomto směru vynaložily členky *Ženského odboru* spolku Sokol v Liberci. Prvním úspěšným pokusem o rovnoprávnost bylo osamostatnění *Ženského odboru* již v roce 1905. O dva roky později se mohl *Ženský odbor* zapojit do činnosti vzdělávacího odboru spolku Sokol. V roce 1908 zažádal *Ženský odbor* výbor Sokola o hlasovací a rokovací právo. Po protestech mužských členů vzal *Ženský odbor* svou žádost zpět. Členky *Ženského odboru* se však nevzdaly a hlasovací právo jim bylo roku 1911 uděleno, i když prozatím jen na zkoušku. Na rovnoprávnost si musely ženy v Sokolu počkat až do roku 1921, kdy byl zrušen *Ženský odbor*, a ženy se staly rovnoprávnými členy spolku Sokol v Liberci.

V práci bylo zajímavé sledovat, jaké postoje zaujímalí čeští muži k postavení žen v Liberci (většina dochovaných pramenů byla sepsána muži). Ženy ve sledovaných pramenech byly vyzdvihovány pro svou záslužnou práci v podpoře české školní mládeže a chudých. V žádném z materiálů však nebylo uvedeno, že by se ženy podílely i na politickém životě české menšiny v Liberci. Z dostupných materiálů bylo alespoň možné vytvořit stručný přehled činnosti ženských spolků v Liberci na přelomu 19. a 20. století.

5. POUŽITÉ PRAMENY A LITERATURA:

5.1. Prameny:

1. Státní okresní archiv Liberec, *Fond Český ženský spolek Karolina Světlá*.
2. Státní okresní archiv Liberec, *Archiv města Liberce*.
3. Státní okresní archiv v Liberci, *Fond česká obecná škola v Liberci, (matiční a soukromá), 1882 – 1919*.
4. *Stanovy českého spolku ženského „Karolina Světlá“ v Liberci*. Liberec: Nákladem spolku, 1891. 8 s.
5. *Stanovy spolku „Svatá Ludmila“ pro české služby Boží v Liberci a okolí*. Liberec: Spolek Sv. Ludmila, 1891. 7 s.
6. ŠUBRT, J.: *Vývoj a život českých menšin*, Most 1908.
7. ŠUBRT, J.: *České menšiny v severovýchodních a východních Čechách*, Praha 1910.

5.2. Literatura:

1. BAHENSKÁ, Marie: *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. 1. vyd. Praha: Libri: SLON, 2005. 175 s.
2. BRUNCLÍK, Zdeněk: *Česká menšina v Liberci 1918-1938: pohled na národnostní, jazykové a politické poměry*. In: *Pax bello potior: sborník věnovaný doc. PhDr. Rudolfovi Andělovi, CSc.*, s. 251-277.
3. ČADKOVÁ K. – LENDEROVÁ M. – STRÁNÍKOVÁ J. (ed): *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zajištění historiografie*, Pardubice 2006.
4. FRIČ, Vít: *Ženský spolek „Karolina Světlá“ v Liberci*. In: *Padesát let české školy v Liberci: 1881-82 – 1931-32*, s. 90-91.
5. FRIČ, Vít: *Padesát let Sokola v Liberci*. Liberec: Tělocvičná jednota Sokol, 1936. 113 s.
6. HEPTNER, Josef: *Mudr. Václav Šamánek: 23.X.1846-9.V.1916*. V Praze: Nákladem poštovních úředníků, 1927. 131.

7. HEPTNER, Josef: *MUDR. Václav Šamánek*. 1. vyd. Liberec: Česká beseda, 1989. 23 s. Zprávy České besedy; č. 66.
8. HORSKÁ, Pavla: *Naše prababičky feministky*. Praha: Lidové noviny, 1999. 124 s. Knižnice dějin a současnosti; sv. 11.
9. KARPAŠ, Roman a kol.: *Kniha o Liberci*. Liberec: Dialog, 2004. 704 s.
10. LAŠTOVKA, M., LAŠTOVKOVÁ, B., RATAJ, T., RATAJOVÁ, J., TŘIKAČ, J.: *Pražské spolky: soupis pražských spolků na základě úředních evidencí z let 1895-1990*. Vyd. 1. Praha: Scriptorium, 1998.
11. LENDEROVÁ, Milena: *Eva nejen v ráji: žena v Čechách od středověku do 19. století*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2002. 198 s.
12. LENDEROVÁ, Milena: *K hříchu i k modlitbě: žena v minulém století*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 1999. 300 s. Kolumbus; sv. 142.
13. LENDEROVÁ, Milena: *Úsilí o vyšší dívčí vzdělání v Čechách v 19. století*. In: *Minulost, současnost a budoucnost gymnazijního vzdělávání*, s. 49-60.
14. LENDEROVÁ, M., KOPIČKOVÁ, B., BUREŠOVÁ, J., MAUR, E.: *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. 853 s.
15. MALÍNSKÁ, Jana: *Do politiky prý žena nesmí – proč?: vzdělávání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství: Libri, 2005. 173 s. Gender sondy; sv. 3.
16. MATOUŠ, Čeněk: *M. U. Dr. Václav Šamánek st.* In: *Padesát let české školy v Liberci: 1881-82 – 1931-32*, s. 11-16.
17. MELANOVÁ, Miloslava: *Česká menšina v Liberci před první světovou válkou*. In: *Fontes Nissae: regionální historický sborník*, 2000/I, s. 93-122.
18. MELANOVÁ, Miloslava: *Česká menšina v německém centru. Změny postavení české menšiny v Liberci v období 1880-1907*. In: *Documenta Pragensia*. XIX, 2001.
19. MELANOVÁ, Miloslava: *Spolkový život v Liberci od počátku 19. století do roku 1914*. In: *Documenta Pragensia*. XVIII, 2000, s. 259-280.
20. MELANOVÁ, Miloslava: *Libereckým krajem. Osobnosti. Václav Šamánek*. Liberec, 2007, s. 146-148.

21. NEUDORFLOVÁ, Marie L.: *České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*. Praha: JANUA, c1999. 446 s.
22. ŠTVERKA, David: *Události severu Čech 1900-2000*. In: *Mladá fronta Dnes*, 20. 02. 2002, roč. 13, č. 43.
23. ŠULC, Jan: *Česká veřejná obecná škola v Liberci*. In: *Padesát let české školy v Liberci: 1881-82 – 1931-32*, s. 20-27.
24. TECHNIK, Svatopluk: *Liberec minulosti a současnosti*. Ústí nad Labem, 1980.
25. TECHNIK, Svatopluk: *Šamánkuv dům a Matiční škola*. In: *Region Nisa: Noviny Liberecka a Jablonecka, Semilska, Českolipska a Šluknovského výběžku, tj. české části Euroregionu Nisa*, 25. 03. 1994, roč. 4, č. 36, s. 11.
26. VOJÁČEK, Milan (ed.): *Reflexe a sebereflexe ženy v české národní elitě 2. poloviny 19. století: sborník příspěvků z konference uspořádané ve dnech 23. -24. listopadu 2006 Národním archivem ve spolupráci s Archivem hlavního města Prahy*. Vyd. 1. Praha: Scriptorium, 2007. 366 s.
27. *Liberečtí rodáci v názvech ulic a náměstí města Liberce*. Liberec. Česká Beseda. 1993. 5 s. (Zprávy České Besedy, č. 72).
28. *Liberečtí rodáci v názvu ulic a náměstí města Liberce*. Liberec Česká Beseda. 1993. 7 s. (Zprávy České Besedy, č. 74).
29. *Sto let české školy v Liberci 1881 – 1981*. Liberec, Česká Beseda. 1981. s. 19. (Zprávy České Besedy, č. 34).
30. *100 let první české tělovýchovné organizace v Liberci pokračovatelky tělocvičné jednoty Sokol: 1886-1986*. Liberec: TJ Lokomotiva. 55 s.

5.3. Webové zdroje:

1. Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky. *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna*. Vládní zástupcové. [online]. [cit. 2012-06-12]. Dostupné z WWW: http://www.psp.cz/eknih/1861skc/rejstrik/1861_82/v.htm.

2. SLAVNÉ VILY. *Stavby Českých Budějovic: České dívčí lyceum, pensionát Jihočeská Vesna a Ženská škola průmyslová* [online]. [cit. 2012-06-17]. Dostupné z WWW: <http://www.slavnevily.cz/stavby/stavby-ceskych-budejovic/ceske-divci-lyceum-pensionat-jihoceska-vesna-a-zenska-skola-prumyslova>.

6. SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Přehled členek a členů spolku *Karolina Světlá* v Liberci v letech 1891, 1899, 1900, 1903, 1910 a 1911 (tabulka).

Příloha č. 2: Národnostní složení obyvatel v Liberci (tabulka).

Příloha č. 3: Fotografie

Obrázek č. 1: Ženský výboru spolku *Karolina Světlá* z roku 1911. Členky výboru: Bartáková-Matoušová, Vaňurová, Nastoupilová, Majšadrová, Němcová, Illová, Matlová, Hanyšová, úřednice živnobanky, Foltová.

Obrázek č. 2: *Ženský odbor* spolku Sokol v Liberci – fotografie z IV. sletu Sokolů v Praze v roce 1901.

Obrázek č. 3: *Ženský odbor* spolku Sokol v Liberci – fotografie z roku 1909.

Obrázek č. 4: Pozvánka na ples ženského spolku *Karolina Světlá* z roku 1897.

Obrázek č. 5: Členská průkazka ženského spolku *Karolina Světlá* vydaná pro Emilii Votrubcovou z Horního Růžodolu, 1936

Obrázek č. 6: Děkovný dopis Elišky Krásnohorské za blahopřání od ženského spolku *Karolina Světlá* z roku 1907.

Obrázek č. 7: Pozvánka na Národní slavnost pořádanou *Karolinou Světlou*.

Obrázek č. 8: Pozvánka na Slavnostní akademii pořádanou spolkem *Karolina Světlá*.

7. PŘÍLOHY

Příloha č. 1

Přehled členek a členů v letech 1891, 1899, 1900, 1903, 1910 a 1911 (tabulka).¹³⁶

Počet členek a členů	1891	1899	1900	1903	1910	1911
Celkem	316	290	316	262	268	249
Zakládajících	36	51	51	48	48	48
Činných	200	146	118	113	168	159
Přispívajících	110	93	141	97	48	37
Čestných	-	-	-	4	4	3

¹³⁶ Tabulka sestavena na základě dochovaných jednatelských zpráv spolku *Karolina Světlá* - SOKAL, *Fond Český ženský spolek Karolina Světlá*. Na základě dochovaných materiálů nelze zjistit počty členek a členů spolku pro další období.

Příloha č. 2

Národnostní složení obyvatel v Liberci podle sčítání obyvatel v letech 1880, 1890, 1900 a 1910 (tabulka).¹³⁷

Rok	1880	1890	1900	1910
Počet obyvatel celkem	28 090	38 890	34 099	36 350
Češi	2 488	1 613	2 505	2 217
V procentech	8,90%	5,20%	7,30%	6,10%

¹³⁷ MELANOVÁ, Miloslava: *Česká menšina v německém centru. Změny postavení české menšiny v Liberci v období 1880-1907*. In: *Documenta Pragensia*. XIX, 2001.

Příloha č. 3: Fotografie

Obrázek č. 1

Ženský výboru spolku *Karolina Světlá* z roku 1911. Členky výboru: Bartáková-Matoušová, Vaňurová, Nastoupilová, Majšadrová, Němcová, Illová, Matlová, Hanyšová, úřednice živnobanky, Foltová.¹³⁸

¹³⁸SOKAL, *Fond Český ženský spolek Karolina Světlá*.

Obrázek č. 2

Ženský odbor spolku Sokol v Liberci – fotografie z IV. sletu Sokolů v Praze v roce 1901.¹³⁹

¹³⁹ Fotografii poskytla PhDr. Miloslava Melanová.

Obrázek č. 3

*Ženský odbor spolku Sokol fotografie z roku 1909.*¹⁴⁰

¹⁴⁰ *100 let první české tělovýchovné organizace v Liberci pokračovatelky tělocvičné jednoty Sokol: 1886-1986.* Liberec: TJ Lokomotiva.

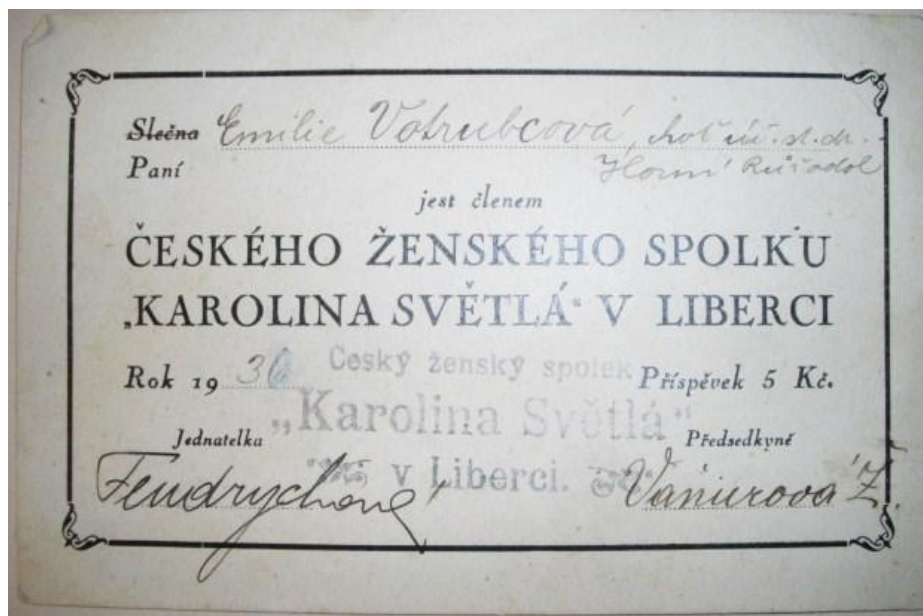
Obrázek č. 4

Pozvánka na ples ženského spolku *Karolina Světlá* z roku 1897.¹⁴¹

Obrázek č. 5

Členská průkazka ženského spolku *Karolina Světlá* vydaná pro Emilii Votrubicovou v roce 1936.¹⁴²

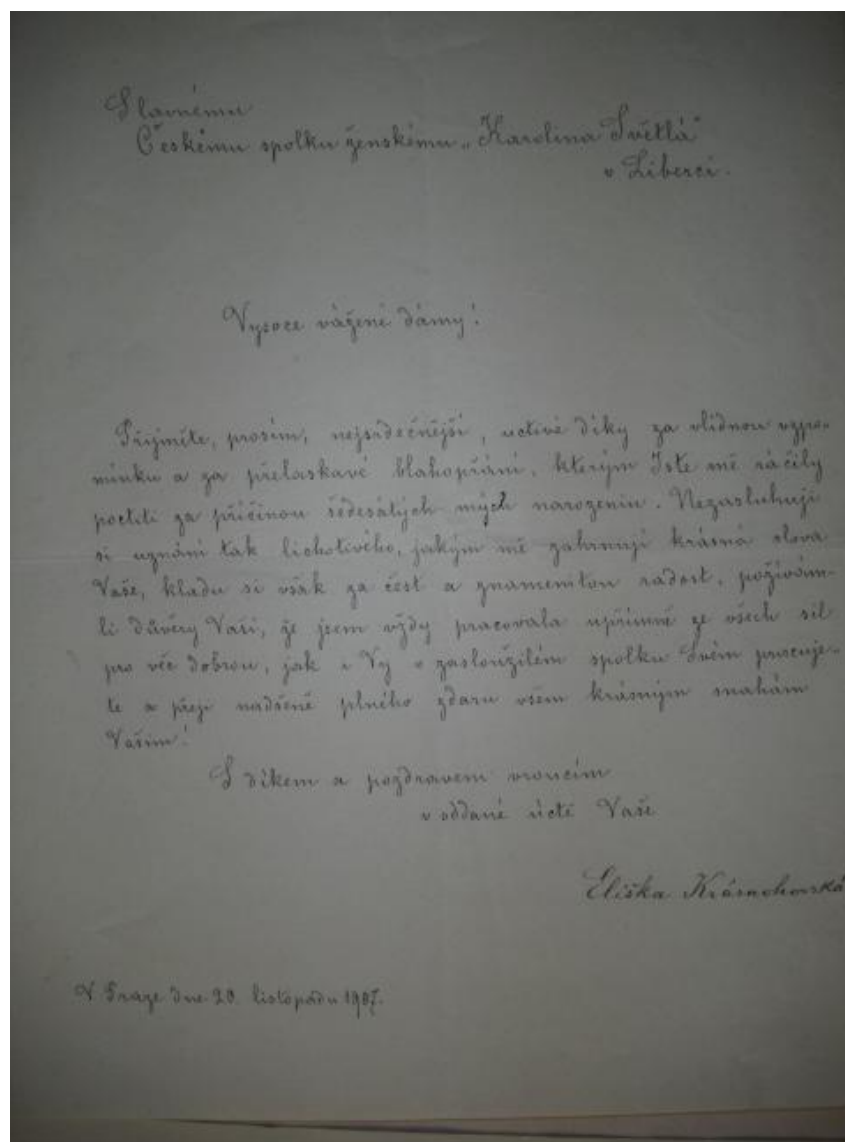

¹⁴¹ SOKAL, *Fond Český ženský spolek Karolina Světlá*.

¹⁴² SOKAL, *Fond Český ženský spolek Karolina Světlá*.

Obrázek č. 6

Děkovný dopis Elišky Krásnohorské za blahopřání od ženského spolku *Karolina Světlá* z roku 1907.¹⁴³

¹⁴³ Fotografii pořídila autorka z SOKAL, *Fond Český ženský spolek Karolina Světlá*.

Obrázek č. 7

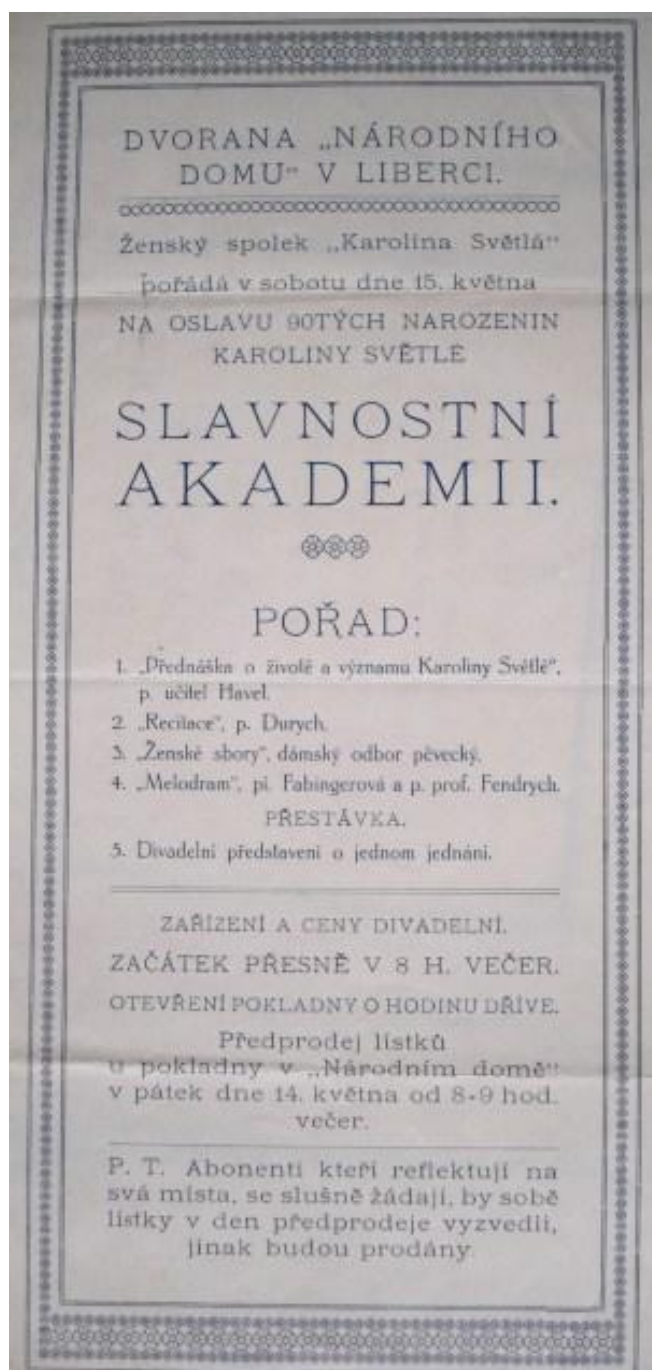
Pozvánka na Národní slavnost pořádanou *Karolinou Světlou*.¹⁴⁴

¹⁴⁴ Fotografie pořídila autorka z SOkAL, *Fond Český ženský spolek Karolina Světlá*.

Obrázek č. 8

Pozvánka na Slavnostní akademii pořádanou spolkem *Karolina Světlá*.¹⁴⁵

¹⁴⁵ Fotografie pořídila autorka z SOkAL, *Fond Český ženský spolek Karolina Světlá*.